

BAJAI HONPOLGÁR

2013. július

XXIV. évfolyam 7. (272) szám

Ára: 250 Ft

Udvardi Erzsébet: Egy szék

Misztérium

Egy szék a kertben. Egy üres fehér kerti szék a színesedő lombok között Udvardi Erzsébet kertjében.

A jó képet mindig átszövi valamiféle misztikum. Ez a titokzatosság mindig rabul ejtő. És a művész? Ő ott a színek, a formák mögött, ott az aranyos ragyogás mögött, mert Ő a kép. Benne rejtezik. Az alkotás maga a misztérium. Titkos jelekkel üzen a művész. Nézz rám, itt vagyok, nem érzed? A szíveddel nézzél!

Kósza, lenge szellő fúj végig a tó színén, aranyosra borzolva a Balaton tükrét. Végigfut a parton, a hegynek tartva belátogat

Udvardi Erzsébet kertjébe. Megsimogatja a lombokat. Virágfejek bólogatnak, amerre elhalad. A fuvalom édes illatot lop magának az útra.

Ilyesfajta gondolatok járnak a fejemben, miközben nézem a képet. Nem enged szabadulni. Szárnyra kel a képzelet szülte gondolat: ott a fehér kerti székben, a kósza szél simogatta lombok alatt, ott ül Erzsébet. Ölében a karikába gömbölyödő, nagy békességben doromboló macska. Éteri nyugalom ül a kertben. Majd ránk néz, mintha azt mondaná: Itt vagyok veletek, nem mentem el, csak higgyetek a kis her-

ceg rókájának: „Jól csak a szívvel lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.”

A februári könnyek felszáradtak. Már szünőben a fájdalom. Már-már mosolyogva tudjuk megidézni kedves, derűt sugárzó lényét.

Boldogok lehetünk, hogy ismerhettük. Ha a képeit látjuk, Őt látjuk. Június végétől találkozhatunk Udvardi Erzsébet képeivel a Bácskai Kultúrpalotában, és ott a művek előtt állva, Őt magát megidézve kezdetét veszi a nagy misztérium.

B. A.

Badacsonytomaj így búcsúztatta díszpolgárát

(Rókus temető, 2013. február 16.)

Drága Erzsi néni! Megjöttem!

Bocsánat ezért a formabontó köszönésért, de évek óta szerdánként így léptem be a műterembe, ahol ő várt a közös kávézásra és beszélgetésre.

Ünnepelni jöttem, nem búcsúzni! Ünnepelni az ő Mennyei születésnapját. Igen, mert egy igaz ember érkezett haza az atyai házba! Most már színről –színre láthatja az örök élet világosságát, az Istent. Ezért választottam a fekete vagy a lila stóla helyett az aranszínűt. (Szinte hallom, ahogy mondja: A fekete nem illik ide, mert túl erős. Talán a szürke, nem gondolja? Szerintem is – mondanám. De abból is az ezüstsürke, egy leheletnyi.)

Ő már találkozott a Szeretettel! Míg köztünk élt, hitte, hogy művei az Isten-

szeretetet fogják árasztani mindazok felé, akik nézik, és felfedezhetik benne az ő Isten-szeretetét is. A Biblia üzenetei így váltak látvánnyá képein. A betlehemi jelentekek belsőleges szeretet-érzései, ahol a fények, a ragyogás, az angyalok arcának gyermeki mosolya ezt az örömet, boldogságot sugározzák felénk.

A badacsonytomaji plébániatemplom szentélyének táblaképein megjelenő Krisztus, ahogy apostolai felé nyújtja a gyógyító fény-kenyeret, amely megtöretik a szenvedés által. Az olajfák hegyének szürkén ezüst fájdalom-fényeibe burkolózó apostolok, és a húsvét hajnalának megváltozó fényében aranyló Feltámadott, ahogy

pirosan fénylő sebeit mutatja Mária Magdolna felé és felénk is. Őrizzük üzenetét templomunkban.

Ha most Erzsi néni ezt hallaná, mosolyogva azt mondaná: milyen szépen elmondta!

Istentől kapott talentumként hordozta, hogy láttatni tudta a láthatatlan fényeket, lelkének ablakán átragyogtak a természetfeletti fények, melyek élővé tették az életelen anyagot a vásznon.

Köszönöm, hogy ismerhettem őt! Köszönöm a sok beszélgetést az éppen készülő képei előtt! Ő már megérkezett! Mi még úton vagyunk.

Drága Erzsi néni, találkozzunk!

Földi István esperes, plébános

Erzsi néni elment...

Néhány napja fájdalommal a szívünkben, megtörtén bocsátottuk világgá a lesújtó hírt, hogy életének 84. évében örökre lehunyta szemét Udvardi Erzsébet Kossuth- és Munkácsy-díjas festőművész, Badacsonytomaj település megbecsült lakója, díszpolgára. Most könnyes szemmel itt állunk a koporsója mellett, s az Erzsi néni tiszteelő badacsonytomaji emberek szeretetének, tiszteletének virágát szeretném néhány szóba kötve átnyújtani. Nem búcsúszavakat mondanék, hanem inkább hozzá szóló utolsó földi mondatokat, hisz valamennyien vagy sejtjük, vagy érezzük, vagy hisszük, hogy az ember élete szellemi-lelki értelemben a halállal nem érhet véget!

1958 óta élt közöttünk Badacsonytomajon a Római úti művészlakásában. A „vizek városából” indulva, „Attila városán” át érkezett az bazalt orgonásipok és a fény hazájába, a Badacsony oldalába. Talán megérintette a hely szakralitása, talán érezte, hogy itt közelebb lehet élete és művészete egyik értelméhez, az Ég Urához. A lakás-műterme kapuja köré ültetett növények burjánzása belépéskor öntudatlan főhajtásra készíti a látogatót. „A fény emberen túli jelenség” – vallotta Udvardi Erzsébet, s mintha ez a hitvallás és az égi titkos parancsa a természet által teljesülne: Halandó, hajolj meg az itt élő szikrázó tehetség fénytudása, elragadó egyénisége előtt, fejed vesd alá, hisz a földi világból égi magasságokba érkezel!

Köztünk élt és alkotott, hozzáértők szerint „Badacsonyban teljesedett ki a művé-

szete”, s amit mi magunk is nap mint nap láthatunk: a boldogsága is. Megfogta Őt a hely érintetlen szellemisége, a „megejtően szép, fenséges, adakozó, kifoszthatatlan és eltékozolhatatlan” természeti környezet. A hatásokat, a színeket, a fényeket átszűrte lelkének, hitének bíbor-selymén, vászonra álmolta és kitartó munkával olyan alkotásként lehelte életre, melyekben gyönyörködött, melyekkel gyönyörködtetett. Élt, alkotott, adakozott, s kezdeményezett és támogatott mindent, ami a keresztény értékek szerinti, ami jó, ami szép, ami emberi.

Fájdalom van a szerettei, a barátai, a tisztelői szívében, könnyecseppek gördülnek az arcokon, mert Udvardi Erzsébet, sokunk drága Erzsi nénije nagyon fog hiányozni! Szeretettel átítatott egyénisége, lágy mosolya, a beszélgetések, s a közben elfogyasztott kávé utánozhatatlan felkínálása, egy-egy új alkotás falra helyezésének, beállításának órákig tartó élménye, az ötletei, s a szívósság és a kedvesség, amellyel küzdött értük, az örök optimizmusa, a lelket gyógyító életereje, hite mind-mind nagyon fognak hiányozni valamennyiünknek! Hatalmas művészi tudása, tapasztalata, a meggyőződéson alapuló hite, emberisége – tudjuk – kiemelte Őt közülünk. Fellettünk járt, de sokakkal ellentétben a földön tudott maradni. Őszintén tudott gyönyörködni egy gyermekrajzban, s megsimogatta az alkotó gyermekfejet, mély emberséggel fogott meg egy ráncos kezét, örült egy közösségi sikernek, s mindig szí-

vesen beszélgetett az emberekkel. Hőfehér hajával, egyszerű ruhájával, törekeny alkattával, örökös mosolyával, a mindenkire kiáradó végtelen szeretetével Ő volt a mi Angyalunk, fény-mesterünk, szellemi vezérünk, tanítónk. Tanított bennünket egész életével, a fiatalabbakat megszégyenítő „mindig tovább, mindig újat” szemléletével, a hitével, az alkotásai gyönyörűségével. Mi, badacsonytomajiak így emlékszünk rá, a szívünkben így él majd tovább!

Szerettük volna, ha végső nyughelyét is nálunk találja meg, de döntését elfogadjuk, s lelkünk örül, mert látjuk, érezzük, hogy a bajai föld büszkén és szeretettel fogadja be hazatért szülőltét. Kérjük, sírján soha ne hervadjon el a virág, máig sugárzó egyénisége ne elválasszon, hanem kovácsoljon össze bennünket. Erzsi néni szép és sikeres életútja, szeretet-élete emlékét ápoljuk közösen, s álmait álmodjuk együtt tovább!

Élete párja, Tamás István *A vízparton az ember könnyebben felejt* címet adta egyik gyönyörű írásának. Mégis... azt hiszem, tévedett! Drága Erzsi néni! Egyik vízparton sem akarunk és nem is tudunk felejteni! Bennünket Erzsi néni emlékeztet majd a tó, a hegy, a II. János Pál emlékhely, ..., minden. Ott lesz Ő a tó tükrén megcsillanó napsugár aranyában, a Hold ezüsthídjának vakításában, a hegyoldal nyugodt zöldjében, a templom oltárképének méltóságában, az orgona bűgésében. Örökké ott lesz velünk!

Nyugodjék békében!

Krisztin N. László polgármester

Szent Imre plébániatemplom.
A szentélyben Udvari Erzsébet táblaképei (1981)

II. János Pál pápa-emlékhely (2008)
Udvardi Erzsébet festményével

Arany, ezüst

Valahányszor kinyitottam a kis kerti kaput és hátrasétáltam a házba vezető ajtóhoz, mindig lenyűgözött a kert bujasága. Az ajtó sosem volt zárva, s amint beléptem, mintha templomba léptem volna, mert a műterem méretei, az északi oldalfalat helyettesítő hatalmas ablak mind erre utaltak, s persze a képek. Nemcsak a falon, de a földön mindenfelé. S a legnagyobb, az éppen munka alatti, amely ott állt a motorral mozgatható festőállványon, s amely ritka kivételtől eltekintve mindig szentkép volt. És kétoldalt az üres és tele festékszórók, ecsetek, hatalmas pálmák és hibiszkuszok, fényképek, szárított virágok laza összevisszaságban és a macskák, akik (sic!) oly természetességgel éltek világukat, mintha e sok minden nekik szolgálna.

Egy városban születünk, a Duna mellett, Baján. Hamvas Béla szerint a magyar mediterránium itt, Tapolca alatt kezdődik és kiszélesedve, mint egy szoknya magába foglalja Zalát, Somogyot, Baranyát és a Duna alsó folyását. Baja bizony a legmediterránabb magyar város, rokona Zárának, Fiumének, Spalatónak. Baján nyári délben úgy süt vissza a meleg a Főtér varázslatos bazaltköveiről, hogy a Szentháromság-szobron az Atyaisten szaporább szárnycsapásokra bízhatja a Szentleket. Baja délre néz, itt még a bevándorolt svábok is lecsót esznek és szármat, minden második étel paradicsomos és paprikás, a Duna is délre folyik. Baján születni kivételes szerencse, mert Baja igazi szülőföldnek való hely.

S mégis Baja egy országban van Badacsonnyal, nemcsak Magyarországon, hanem a magyar mediterrániumban is. Mít ír Hamvas? „A helynek valami rokonsága van az arannyal, amit a mediterrán vidéken csak Provence-ban látni, néhol a kisázsiai partokon és Nagygörögországban ... A levegőben arany szemcsék csillognak, mint a dalmát szigetek között a mistralban, és ebben a tündöklésben érik a szőlő.”

Baján születni és Badacsonnyban fél évszázadot átélni kivételes szerencse, s még inkább az, hogy festeni kellett, mert e tájon jó kiülni a szőlő közötti malomkő asztalhoz, nézni a Szentgyörgy-hegyet, egy kancsó bort meginni a délutáni napfényben és novellát írni olyant, amelyben kicsordul az aranyfény a lapok közül, de mennyivel szebb festeni. Ez a táj megszüli a maga művészt. „Difficile est satiram non scribere” – írta Iuvenális – nehéz dolog szatírárt nem írni. Ehelyt nehéz dolog nem festeni.

A kisasztalon az elmaradhatatlan pogácsák, a kávé és egyszer még a Kossuth-díját is kézbe vehettem. – Milyen nyápic ez a Kossuth – gondoltam –, de hisz a díjat nem ez a bronzszobor jelenti.

Jólesett kéthavonta, negyedévente legurulni ide a Római útra a csobánci szőlőből, hozni egy palackkal az olaszrizlingünkből és kicsit megbeszélni, mi történik a világban, Badacsonnyban s főként Baján. Mert Baja senkit nem ereszt el, élhetünk bármely táján az országnak, a világnak, mi halálunkig bajaiak maradunk. És jólestek a finom csipkelődések is, mert hisz nehéz dolog szatírárt nem írni.

Nem volt haragosa és senki, aki ha ismertte, ne szerette volna. Olyan volt a személyisége, mint a képei. Azt mondják, a kutya egy idő után hasonlítani kezdenek a gazdáikra; ahogy mindenki olyan ügyvédet talál magának, mint amilyen a személyisége; bizony tudom a festmények is a festőre hasonlítanak. Erzsike haja ezüst volt, a szíve arany. Sosem sietett, sosem láttam idegesnek, sosem kapkodott, oly hófehérek voltak a gondolatai, mint a téli Balaton és sosem volt köztük rianás. Nem lehet véletlen, hogy ez a lélek megjelent a vásznakon is, arany tűnt fel a Háromkirályok palástján, a badacsonyörsi domboldal naplementéjében, a Kisjézus glóriájában és ezüst a Tó jegén, az angyalok szárnyaiban, a Szűzanya köpenyén.

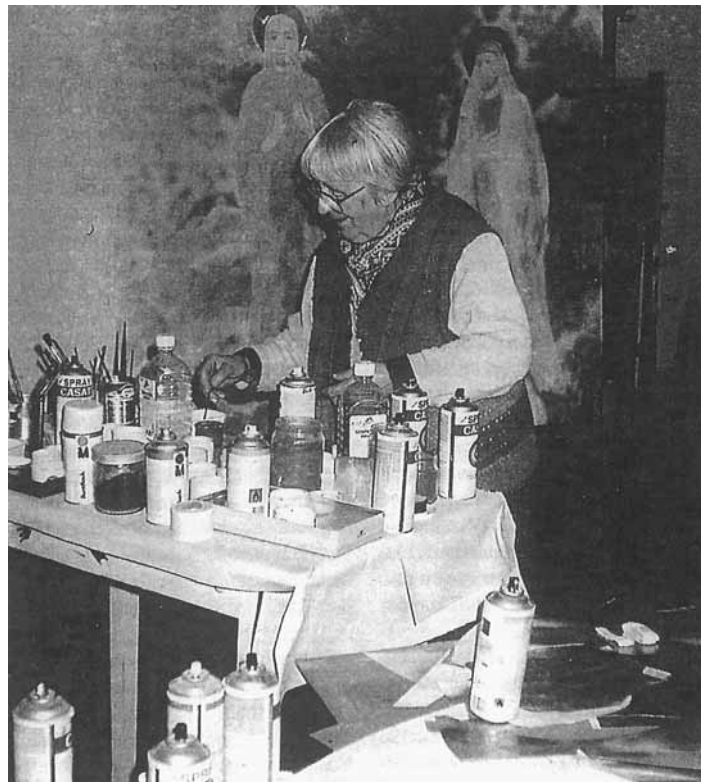
Arany és ezüst, máig a két legfontosabb, emblemikus érc, hisz ha valamit első- és másodsorban jelezni akarunk, akkor arany- és ezüstérmét adunk neki. Példát adott nekünk, akik őt magát s nem csak képeit ismertük, miként is gondolta az a Jézus, akit annyiszor megfestett, ott messze délen, egy másik tó, a Genezáreti partján – miként gondolta a szeretetet. Látom a szemét, ha a most írtakat hallaná, legyintene, és gyorsan másról kezdene beszélni. „Inkább azt mondja meg” – szokta volt kezdeni.

Kedves Erzsike, most éppen inkább ezt mondtam meg, sajnos már csak így utólag.

Múlt szombaton Baján eltemettük Udvardi Erzsébetet.

Jávor Béla

Elhangzott a Katolikus rádió Jegyzet rovatában 2013. február 22-én

Fényképezte: Schmidt Antal

Sírnak az angyalok

„IMÁDSÁGOS CSEND

Suhogó szárnyak

arany hímpora

a lelken

Richter Ilona

A Ragyog a fényesség – Udvardi Erzsébet nyolcvanadik születésnapjára címmel, a Tihanyi Bencés Apátság által 2009-ben kiadott kötetben írtam: „Műtermében próféták és szentek, bibliai méltóságok egymásnak adják a kilincset. Leülnek. Udvardi Erzsébet rajzolja, festi őket. Bizonyára el-eldiskurálgat velük. S közben küszöbére ülve angyalok muzsikálnak.”

...És most?

Most sírnak az angyalok.

Csönd van. Nagyon nagy csönd. Sokfélék a csöndek. Ez a csönd most nem az elcsendesülés, az esti megnyugvás csendje. Ez most a hiány csendje, mely most nagyon fáj. Ez most a Balaton jegét végigszántó nagy rianás visszhangos jajszava utáni nagy csend. Az üresség fájón kongó csendje.

A halánték néma dobolása. A nincs – nincs – nincs...

Megárvultunk. Támasz volt. Néztük a képeit, és minden olyan egyszerű lett. Ünnepep volt a szemnek, ünnepep lett a léleknek. Ő maga volt a szakralitás. A nagy lélekgyógyító ... Hiányzik.

Kiállítás ... Megérkeznek a képek. Ő is. Kosarával. Benne drót, fogó, kalapács... Brüsszelbe is vittem – mondja és mosolyog. Állványok. Kábelek. Lámpák. Tudjuk, számára lényeges a megvilágítás. A terem megtelt. Tanácstalanul állunk; és most hogyan. Ő mosolyog. Mindenkire van egy kedves szava. Végigkopog botjával a falnak támasztott képek között. Ezt ide. Azt oda – mondja, és minden olyan egyszerű lesz. Elfárad. Leül. Botjával mutatja. Ide két centi. Oda három. Döntések meg egy kicsit. Jó lesz így? – kérdi. Hát persze, hogy jó. És mosolyog.

Mosolygott a hangja is. Soha nem követelt. Csak kért. Elbűvölően tudott szigorú lenni.

Pünkösdkor a bajai Duna Szállóban volt kiállítása 2008-ban. Már helyére kerültek a Brüsszelt is megjárt bajai képek. A világítás beállítása volt csak hátra. És akkor ő: nem kellene a lámpák! Nézzétek – mondta – a Sugovica fénye. A Sugovicáról, a nyitott ajtón beáradó fényben ragyogtak a képek.

Baja–Duna–Balaton–Badacsonytomaj. A Balaton partján is bajai maradt. Őnzetlenül adott. Ha Bajáról volt szó; mindent. És őszintén, mi is mindent?

Most magányunkban sírunk. Sírjunk csak. A fájdalmat kimossák a könnyek. Békülünk meg, mert Ő már a boldogok kertjében sétál Szeretteivel, Modelljeivel. Toncsival is, ki a fényképet készítette.

A műtermében megfestett próféták, szentek, bibliai méltóságok a templomok csöndes homályában ragyognak aztán fel, de az aranyfüstben most némi szomorúság is remeg. Richter Ilona, az évfolyamtárs szép szavai szerint:

„TEPLOMI CSEND

Hűvös homályban

sercegő gyertya.

Koppanó csend”

– s mellette mintha egy-egy angyal-könnycsepp is cseppenne, mert sírnak az angyalok.

Bálint Attila

Udvardi Erzsébet hite

A tomaji utolsóvacsoza festményen, ahová biztosságot adó botjára támaszkodva, járdaszegélyre is óvatosan lépve, tavaly május 15-én Udvardi Erzsébet vezetett bennünket, az asztal körül körben apostolok ülnek. A festményen élénk, ugyanakkor mégis melegséget árasztó színek harmonikus ritmusa. Pirosban – bíborban – kéken, barnában és sárgában ülnek az álmélkodó apostolok. Arcukon ott van, ami most rajtunk: a csak a csendben termő legszentebb áhítat. A badacsonytomaji képnek az apostolait akkor ott az átváltoztatás pillanatában, az oltáriszentség közelében nyilvánvalóan már egy másik világ polgáraiként látni. Erzsi néni alkotása már egy jobbik, egy másik és szebb világot ismerő és igenlő apostolokat mutat. János zöld köpenyében szelíden éppen Jézus vál-

lára borul. Fények villannak – mécsesek égnek. Csak egyetlenegy füstölög: a menni készülő árulóé.

Az asztal körül minden: piros – kék – bíbor – zöld és barna. Csak egyetlenegy: Jézus talpig ezüst! (Ez az ezüst ömlik szerte az asztalon is.) A kezében pedig ott van, ami a leginkább arany: az éppen szétosztásra kerülő kenyér. Ettől égnek körben a mécsesek, és ettől arany még az Atyára utaló mennyezet is. Jézus eucharisztiaát osztó jobb keze már csukott, elnémult szája helyett mutatja: „Vegyétek és egyétek – ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.”

Perjés Klára írta: „Udvardi Erzsébet képei egyszerre látvány és látomás, ezért érezheti mindenki sajátjának.”

Én ezt a megőrzendő látomást, ezt a másikat, igazabb és szebb világot prédikáló alá-

zatos és csendes, és így bölcs hitet köszönöm meg Udvardi Erzsébetnek. Isten áldjon érte, Erzsi néni! Hogy ott volt a szíve közepében, és hogy szelíd szeretettel őrizte és vászonra vitte! Hogy mi, a szemlélők is szelídjünk. Hisz úgy mondta a Mester:

„Békességet hagyok rátok. Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek titeket. Már nem mondalak benneteket szolgálóknak, mert a szolga nem tudja, mit tesz az ura. Barátimnak mondalak titeket, mert mindent, amit Atyámtól hallottam, tudtul adtam nektek. Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket, hogy elmentek és gyümölcsöt teremjétek, maradandó gyümölcsöt.” (Jn 15,12-16)

Köszönjük a maradandó gyümölcsöt!

Schindler Mátýás

Látogatóban Udvardi Erzsébetnél

(Soproni kiállításának katalógusából, 1987)

Badacsonytomaj vasútállomásán nem minden gyors- és expresszvonat áll meg. Így pedig, ha személyvonattal érkezik valaki Tomajba azzal a céllal, hogy felkeresse a majd' harminc éve ott élő festőművészt, Udvardi Erzsébetet, van ideje a vonaton felkészülni az élményre, ami az érzékeny szívű és szellemű odalátogatót minden biztonnal eláraszt. Akár ismerte már a művészetét, akár csak vágyott rá, hogy megláthassa.

A községben mindenki szívesen ad felvilágosítást, hol lakik a festőnő. Itt az emberek köszönnek egymásnak és érdeklik őket mások problémái. Ünnepeken is együtt vannak és a hétköznapiakat is közösen élik át.

Mielőtt még új műterméhez ér a látogató, el kell haladnia a Badacsony-vidék jellegzetes szürke bazalt kövéből épített templom előtt. Mintegy bevezetésként, be kell mennie a templomba. Itt fogadja, ejti ámulatba nézőit az oltár mögött Udvardi Erzsébet három pannója, amely szinte beborítja a templom apszisát félkör alakban. A középső *Az utolsó vacsorát*, jobbra és balra *A getsemáni éjszakát* és a *Feltámadást* ábrázolja. E képeken tejjességében jelenik meg festészete, az arany és ezüst csillogással átszótt színekkel. Mély hite, művészi alázata és gyengéd áhítata tükröződik e képeken, elfelejtetve azt, milyen tökéletes festői tudás és egyéni, mű-

vészi sajátosság kell ahhoz, hogy csak az ábrázolásra és a benne élő mondanivalóra figyelhessen nézője.

Ilyen ujjongó szívvel, eltöltve a szépséggel, a látvány adta élménnyel indul tovább és ér a műteremhez a látogató.

A műterem a község főutcáján egy kis kertben áll. Balról a Balaton, jobbról a Balaton-felvidéki hegyek – legközelebb a Badacsony – koszorúzzák a házat, amely magán hordja a táj építészetének néhány jellegzetességét. Tetőzete nád. Az épületet egyszerű, fehér falak határolják, egyik oldalán megbontva a majd' földig érő üvegablakokkal. Bejárata mint a régi falusi verandákról nyíló, kétszárnyú, üveges ajtó. Bent, bár két árkados, tornácos hangulatú lépcsőfeljáróval tagolt tere van (ami egyik oldalon képraktárul, a másik oldalon festékes polcok, apróságok, meg egy fa ágy elhelyezésére szolgál), a belső tér egységes nagy térnek hat. A műteremben itt-ott elhelyezett vázákban hervadásuk után is élnek tovább a kert és a környék virágai, képek alkotó eleméül is szolgálva.

E műteremig azonban hosszú volt az út: a főiskolai tanulmányok befejeztével a budapesti Vendel utcai tanítóképző padlásterében kialakított kis műterem, meg a Fegyvernek utcai műteremlakás után következett a Badacsonyi Állami Gazdaság kis vendégszobája, majd a Balatonra néző, a

tanácstól bérelt lakóház, amely a mostani műteremtől alig néhány percre áll.

Amikor Tomajra került, kezdett el igazán saját festészeti problémáival foglalkozni. Sötét képeket soha nem akart festeni, világos színekkel dolgozott és a fény, az mindig nagyon érdekelte. Vonzódott a konkrét, materiális fényhez. E vidéken megtalálta. Nagy hatással volt és van rá máig is ez a balatoni külső látványvilág, amibe belekerült. Erre minden évszak szebb, mint a városokban. Tisztábban tud figyelni a természet változásaira. A hegyoldal nyáron a napfénytől, télen a hó szikrázásától, a fagytól csillog, a Balaton víztükre, jégpáncélja, rianásai vagy hullámai és partra csapódó vízpárái szórják fényözönüket. A befagyott tó fölötti téli nap csillogtatja sejtelmesen a sima jeget, néhol a szél játékatól szinte hullámként megfagyottan a vizet. A hó is tisztábban csillog, a hegyoldal fehérségéből csak a szőlőtőkék meredeznek feketén meg aranyos barnán, Tavasszal előbb kap életre minden kis virág, bokr, fa. Ősszel a szőlőhegyen aranylik a szőlő, szüretelnek, akkor kezdődik az akvarellek festésének ideje.

Már a fényt jelentette az akvarelleknél a kihagyott felületek fehérsége. Ez a fehér mégsem fénylett úgy, hogy feszültséget teremtsen. Ekkor próbálta, hosszasan, az arannyal, ezüsttel való festést. Hite, lelki adottsága is megvolt hozzá, hogy ne csak a

felületi látványt, a természet adta fényhatásokat érezze együtt és kutassa, hanem a mélyebb rétegeket, az emberek belső tartalmát is. Mindazt vágyta festeni, ami az emberekkel megtörténhet, láttatni akarta a történetekhez, amelyek példaként, ihlető erőül szolgálnak és a jót, a gonoszúságot éppúgy magukban hordják, mint gazdag belső világgal, megelései az emberiség.

A tájat, a hegyeket, a vizet úgy festi, hogy bár szerves részévé válnak képeinek, túlmutatnak tárgyukon: hangulati és látványelemként a bibliai történetek köré épülnek, de mindig az e világban élő emberekhez kapcsolódnak, őrizve az emberiség eddigi történetét. Művei eszmeiséget hordoznak, tartásuk van, akár kis-, akár nagyméretűek. Tájai, hegyei és időtlen városábrázolásai már akkor biblikus megjelenésűek voltak, amikor meg nem festette a környék templomainak oltárképeit, de a színek, a fények, a harmónia, a költői finomság által átlényegültek misztikus szentképekké.

Épp úgy, mint a görög mitológiából vagy a római regékből, a Biblia ó- és újszövetségi történeteiből Udvardi Erzsébet is merít, hisz élő alkotóelemei mai képzőművészetünknek, zenénknek és irodalmunknak, no meg a hétköznapi mindennapi példáinak. Ő festészetével beszél a bibliai történetek máig érvényes tanulságairól. Az igény és a lehetőség felismeréséből az egyház egyre több megbízást ad művészeinknek a templomok díszítésére. Így vált Udvardi Erzsébet mai egyházművészetünk egyik legnagyobb alkotójává.

Látványt fest, és a látvány alapján kell hogy műve éljen, belső látással és egyéniségén átszűrve, saját ragyogásán át kivetítve, megjelenítő erején keresztül a vásznon.

A műterem nagy üvegablakával szembeni falon festi főképp arannyal, ezüsttel, nagyméretű képeit. A fényeknek fény kell. Az aranyak, ezüstnek a Nap aranylása vagy a Hold ezüstös sugárzása kell, hogy kiteljesedjék a mű. Vázlatait nagyméretű csomagolópapírra festi, hisz falai lehetőséget adnak, hogy azonos méretűek legyenek a majd elkészülő kompozícióval. A festmény bár azonos elképzelés szerint készül, mégis új műként születik meg, hiszen a papír barnás hangulata, a szén, a színek vázlatos megoldása a tervet is önálló alkotássá teszi. E fal előtt áll a „lift”, amely arra szolgál, hogy a művésznőt a nagyméretű képek felvázolásához, festéséhez segítse.

Ebben az új műteremben, így készülnek a nagyméretű oltárképek. Néhányuk hármassá áll, a bibliai történetek Jézus életének fontos mondanivalóit ábrázolják. A különféle ünnepkörökből vett jelenetek, történetek a folyamatosságot érzékeltetve vezetik a nézőt és készítetik végiggondolásra e jelzéseken keresztül. Ezt példázza a badacsonytomaji templom képein kívül a fertői Szent Kereszt-templomba készült, illetve készülő *Eszterházi Golgota* című oltárkép, amelynek középrésze, a Golgota már a helyszínen áll, a triptichon jobb- és baloldali képe, amely *A háromkirályok hódolata* és a *Feltámadás* címet viseli, most készül.

A badacsonyörsi kápolnában helyezték el *Szent Antal a halaknak prédikál* című festményét. E művén, amely biblikus kép,

megjelenik a Balaton világa. Szent Antal alakja körül a táj, a víz, halaival. Áhítatos közelítése a biblikus történethez meg a tájhoz, amiben benne él, együtt lélegzik, az életéhez, munkájához szükséges légkör, atmoszféra.

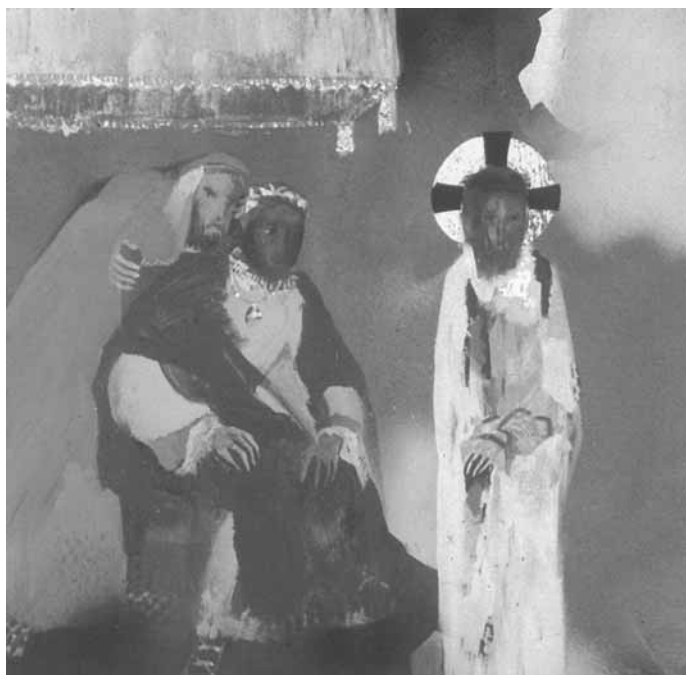
Képei nemcsak a templomokat díszítik. Újabb és újabb kiállításokra kérik fel, aminek egy ideig ellenállt, mert sok időt vesz el erejéből, bárhogy kímélnék is a szervezők-rendezőket. A kiállításokat, akár városban, akár vidéken rendezik, nagyon komolyan készíti elő, gondolatban előre felépíti a látványt, mindig meglepetéssel szolgál a közönségnek, hiszen az új élmények hatására festett képeit, megbízásainak vázlatai mutatja be. E soproni kiállításon három új szárnyas oltár, a *Keresztút* tizenöt képe, a *Genesis*, az *Eszterházi Golgota* tervei és új vízfestményei kapnak helyet.

Nemcsak kiállításai, műterme is alkalmat ad arra, hogy újabb műveit megismerjék vendégei, kiknek szeretetteljes fogadása meghitt, barátságos és otthonos hangulatot teremt. Osztálytársai, a régi Bernáthtanítványok, akikből igen sokan neves, nagy művészekké váltak, még külföldről is megkeresik. A közös mester, Bernáth Aurél egy életre szóló összekötő kapocs.

Megelégedett, boldog ember a festő. Mindig, hétköznapi és ünnepnapokon is dolgozik. E műteremben örömet, ünnepet jelent a munka.

Udvardi Erzsébethez elmenni Badacsonytomajra, az év bármely időszakában, boldogságot ad. Még ha nem is mindegyik vonat áll meg ezen a kis állomáson.

Kratochwill Mimi

Részletek a *Keresztút-sorozatból*, 1983

Udvardi Erzsébet díjai, kitüntetései

1960-1963 Derkovits Ösztöndíj
 1962 - SZOT-díj
 1966 - Egry-díj
 1969 - Munkácsy-díj
 1975 - Érdemes Művész
 1981 - Kiváló Művész
 1989 - a német Szent Fortunatus Lovagrend (Mainz) Művészeti Nagydíja
 1990 - Magyar Művészetért-díj
 1993 - Veszprém Megye Érdemrendje
 1995 - Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztje
 1998 - Baja Város Díszpolgára
 1999 - Kossuth-díj
 2001 - Badacsonytomaj Nagyközség Díszpolgára
 2002 - Magyar Örökség-díj
 2006 - Magyar Katolikus Újságírók Szövetségének Díja
 2009 - Pro Cultura Christiana-díj
 2011 - Baja Város Hírnevéért-díj

Találkozásaim Udvardi Erzsébettel, a ragyogó fényesség festőjével

Míg azt megelőzően inkább csak kimagasló kitüntetései és díjai – közte Baja díszpolgára (1998), Kossuth-díj (1999), Magyar Örökség-díj (2002) – átvétele alkalmával, a különböző média-csatornákon keresztül történtek a Vele való „találkozásaim”, magával a laureatusszal megvalósult első személyes találkozásomra 2005. december 16-ának estéjén Tihanyban, a Bencés Apátság épületében került sor. Az alkalmat a Magyar Egészségügyi Társaság e helyszínen tartott az évi küldött-közgyűlése nyújtotta; külön pedig az, hogy az érkezés napjának estéjén magunk, orvos-egészségügyiek és kísérőink is közönsége lehettünk a Korzenszky Richárd perjel úr által akkor már évek óta szervezett és országszerte ismertté vált *Tetőtéri Esték* e napi rendezvényének.

A helyszínre érkezést követően, magának az épületnek a „szabad bejárása” során, a kolostori rész folyosóin ugyan mely először ott járt jövevényt ne cövekelt volna le percekre a falakat díszítő jó néhány, Udvardi Erzsébet alkotta szentkép? Azt azonban, hogy maga a művész nő szinte elmaradhatatlan résztvevője a *Tetőtéri Esték*-nek, csak utóbb, az eseményre érkező törzsvendégek zsbongása közepette kivehetővé vált néhány hangfoszlány adta hírül.

Az emlékezetes est több más fontos mozzanatát e helyt mellőzve: ott és akkor került sor megismerkedésünkre; és miután felcsillanó szemmel értesült arról, hogy „földije”, bácskaiak, Baja térségbeliek vagyunk, mindjárt másnapra szólóan, Badacsonytomajba meghívásunkra.

2005. december 17-ének kora délutánján a Magyar Egészségügyi Társaság több más rendezvényén is kísératomban volt hölgyekkel – feleséggel, sz. Sóvári Évával, Farkas Szilveszterné ÁMK igazgatóhelyettes asszonnyal és Mátyus Tiborné körzeti nővérrel – rendkívül szíves fogadtatásban részesültünk a művész nő badacsonytomaji otthonában, annak is emeletnyi magasságú műtermében. A vagy másfél órás otlétünk élményét azzal tetézte, hogy hazafelé utaztunkban megtekintésre ajánlotta a Balatonalmádban, a Pannónia Kulturális Központ és Könyvtárban festményeiből rendezett kiállítást (megjegyzés: e kiállítása nem szerepel a nyolcvanadik születésnapjára megjelent, *Ragyog a fényesség* című meseszép kötet 214-215. oldalain felsorolt *Kiállítások* fejezetében, holott megtörtént, megtekintése nagy-nagy élményt jelentett; e sorok írója több, maga készítette fényképen örö-

kítette meg az ott kiállított képek némelyikét, közte a Baja belvárosát, azon belül mindkét templom tornyát ábrázoló, megbabonázó szépségű festményt!).

Ám 2005. december 17-ei búcsúztatásunkkor annak is legőszintébb reményét fejezte ki, hogy máskor is felkeressük otthonában! Erre „2006. Szent István ünnepén” került sor. Az idézőjelbe tett módon keltezte, gyöngybetűkkel írt, „Péter Árpádnak és Évának, szeretettel, barátsággal” dedikált, tőle ajándékba kapott Tamás István *Anno Domini 1985-1995* (Új Horizont, Veszprém, 1995) kötetet ez alkalommal nyújtotta át. E nap délelőttjén feleséggel és két fiú unokánkkal együtt élvezhettük kitüntető vendégszeretetét. Figyelmessége arra is kiterjedt, hogy ebédlő helyül ajánlotta saját – szeretett művész-társaival, közte Mécs Károllyal együtt – törzshelyének számító *Muskátlit*-t (azt is meghagyva, hogy a főpincérral tudassuk, egyenest tőle érkezünk).

„Évának és Árpádnak szeretettel: Udvardi Erzsébet, 2011. Pünkösöd” a dedikációja a *Ragyog a fényesség*-nek, és „Dr. Péter Árpádnak és Évának, szeretettel: Udvardi Erzsébet, 2011. Pünkösöd” a dedikációja a tőle ugyancsak ajándékba kapott „Boldog John

Udvardi Erzsébet műtermében 2006 augusztusában. A művésznő társaságában a szerző, felesége és Dani unokájuk. – Fényképezte: Péter Ádám, a kisebbik unoka

Henry Newman Templom Sümegcsehi” – Barsi Balázs írásait és Udvardi Erzsébet képeit tartalmazó – hasonlóan „fényességtől ragyogó” kiadványnak. 2011. Püsköd kronikájához tartozik, hogy míg annak vasárnapján feleséggel társban műtermében is vendégszeretetét élvezhettük, majd megtekinthettük a korábbi lakóhelyén és műtermében állandó jelleggel 2000-ben megnyílt *Gyűjtemény és Emlékház*-ban kiállított szépséges alkotásait, hétfőn, megtisztelő meghívására, ismét közös órákat tölthetünk társaságában a sümegi ferences templom és kolostor ódon falai közt. A csodaté-

vő szobra miatt a XVII. század vége óta búcsújáráshelyen a püsködi misét az a Fr. Barsi Balázs OFM celebrálta, aki – dr. Korzenszky Richárd OSB-vel, a tihanyi bencés apátság vezetőjével karöltve – 2013. február 16-án Baján, a Barátok Templomában gyászmise keretében, azt követően pedig a Rókus Temetőben mondott imát a megboldogult Művésznő lelki üdvéért).

Újabb személyes találkozásunk megvalósulását már Felsőszentivánon remélve, mint a községben 2012. április 27-28-án rendezett „Magyar Egészségügyi Társaság éves kongresszusa” helyi szervezője, le-

vélben kértem fel Őt, tisztelje meg az eseményt azzal, hogy a Felvidékről, Kárpátaljáról, Erdélyből-Székelyföldről, Délvidékről, Mura-vidékről, a nyugati és tengerentúli régiókból ide érkező orvosok, külön pedig dr. Babel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek úr részvétele miatt várhatóan más érdeklődők „feltöltődése” érdekében a helyi művelődési házban alkotásaiból kisebb kiállításra sor kerülhessen. Amikor a levelet fogalmaztam, még nem tudtam, hogy betegsége az akadálya a sokak nevében hozza intézett kérésem teljesítésének...

Gyászmiséjén, testének anyaföldbe helyezése szertartásán feleséggel társban magam is részt vettem. Vele történő találkozásaim azóta a postai bélyegekre vitt evangéliumi üzenetein, a tőle ajándékba kapott köteteken, a vele történt személyes találkozások felejthetetlen óráinak felidézésén keresztül valósulnak meg. És létrejönnek majd, ha – feleséggel-unokáimmal társban – ismét menedéket keresünk a badacsonytomaji, Európában párját ritkító, bazaltkőből épült, Udvardi Erzsébet oltárképével díszített Szent Imre plébániatemplomban, ha újra bebocsátást kapok a Tihanyi Bencés Apátság épületébe, vagy eljutok azon templomok, egyházi épületek, múzeumok, kiállító termek valamelyikébe, amelyekben festőecsetje nyomán „felragyog a fényesség”. És – ha hitét a magaménak fogadom el – létrejön majd még a vele való találkozás valamilyen formában, valamikor, valahol... – ahol mindörökké ragyog a fényesség.

Péter Árpád dr.

Nem búcsúzóul, csak a viszontlátásig búcsút intve – Udvardi Erzsébetnek

„hol lelkek és göröngyök közt botoltam, mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak vendége voltam.” (Kosztolányi Dezső)

A művészt nem lehet elválasztani az embertől. Lelket, életet, ént adott minden művének – még egy csendélet gyűrött asztalterítőjének is. Nem osztozott a kiválasztottság rideg elkülönülésében, a művészsors fanyar furcsaságaiban, a szürkeség fölényes lebecsülésében. Sokan csodáltak, tiszteltük az alkotások mögött előtűnő művészt – az embert. Sokan melegedtünk szívének melegében, sütkéztünk üdítő derűjében – nem csak becsültük, szerettük őt.

Badacsonytomaj szívében, magasra ívelő domb tetején áll a műteremlakás, mely-

ben fél évszázadon át élt és alkotott. Műtermi szobájának hatalmas ablakából a lankás hegyoldal fölött az olykor csillogó, olykor haragos Balatonra látni, a víztükör távolba vesző panorámájára, a tóparti nádasokra, a fényittas égre, vagy a kéken gomolygó felhőkre. A barátok, ismerősök, gyűjtők által tavasztól őszi csodálattal vegyes tisztelettel látogatott legendás háza magányosan áll. Udvardi Erzsébet elköltözött. „Elment az aranyhídon.”

A művésznő Baján született 1929. december 27-én. Korán társává szegődött fény és árnyék váltakozó kettőssége. Életére fél évszázad távolából emlékezve, 1994-ben erről így írt: „... Most, hogy már erősen közelíték azokhoz az évekhez, me-

lyek a lélek legbelső köreit tágítják, s eljuttat a felesleges, mind többet tudok meg a szüleimről. Mert egyre jobban világítanak a legfontosabb évek, a gyermekkor emlékei. Amikor megtanítottak keresztet vetni. Amikor először hallottam, hogy jónak kell lenni. Amikor megmagyarázták, hogy a születésnap csokoládét három felé kell osztani, mert hárman vagyunk testvérek. És megtanítottak arra, hogy gondoskodni kell az állatokról, télen etetni kell a cinkéket. És megtanultuk, hogy mit jelent március tizenötödikén a háromszínű zászló a házakon; hogy az életnek rendeltetése, értelme van, hogy az Isten jótevéseit imádsággal és munkával meg kell köszönni. Apám kezét fogva, anyám tekintetétől

boldogítva tanulta meg az ember ezeket. S utána már jöhettek – jöttek is, mint édesapám előre tudta, megérezte – a történelem szörnyűséges évei. De mindennél erősebb volt, amire szüleink tanítottak.” (Ártér, 1994/1. Baja) A család, a szülőföld, Baja város és a Szent László utcai ház iránti kötelessége, lelkének hazavágyódása az 1948-as elválástól élete minden pillanatában, szinte minden művében, minden szavában, minden mozdulatában kitapintható. Napsugárral teli bajai képeinek magyarázatát itt találjuk: a nyugodt, széles mosolyú gyermekkorban, a többé-kevésbé gondtalan kisvárosi életben.

A pedagógus szülők (Udvardi Lázár és Kovács Emma) harmadik gyermekeként Lujza és István után született Erzsébet Baján járt elemi iskolába, majd a Míasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolánövérék Bajai Líceumában érettségizett. A középiskola utolsó évében, 1947-ben új, messze vezető utat nyitott számára a Rudnay Gyula vezette képzőművészeti szabadiskola: „a műhely szentéllé vált előtte”.

1948-ban sikeresen felvételizett a budapesti Képzőművészeti Főiskolára, ahol 1952-ig mestere, Bernáth Aurél irányítása mellett tanult. A diploma megszerzése után, a családi tradícióknak és elvárásoknak megfelelően tanítani kezdett művészettörténetet és rajzot Budapesten, a Leöwey Klára Tanítóképzőben. E korai korszakának ismert alkotásai, plein air képei, csendéletei, portréi a mester, Bernáth Aurél hatásának sajátos átiratai.

Egy 1958-as balatoni kiránduláson döntött: elhagyja a fővárost és Badacsonytomajba költözik, ahol kezdetben a helyi állami gazdaság vendégszobájában lakott, majd egy bérelt házban kezdett új életet. Ekkor már rendszeresen kiállító művész, aki ideje legnagyobb részét az alkotóművészetnek szentelte.

A tanulmányok, az utazások, a mesterek (Bernáth Aurél, Fónyi Géza, Hincz Gyula), művészi és szellemi irányzatok („finom naturalizmus”, posztimpresszionizmus, szecesszió, szimbolizmus) ha el is gondolkodtatták, festészetére csak kovászként hatottak – Udvardi Erzsébet szuverén egyéniség maradt. Felesleges fáradozás őt másokkal összevetni vagy stílus kategóriák közé sorolni. Ha útmutatásra volt szüksége, szellemi iránytűje, mércéje a Szentírás volt. Felismeréseit, tapasztalatait találóan, tömön, sűrűséggel, axiómaszerűen fogalmazta meg. Szimbolikus, útjelző művek sorozatán át jutott el letisztult belső világához, melyhez sajátos festői eszközeit is korán megtalálta.

A bajai emlékek, a badacsonytomaji otthon, a Duna, a Balaton és környéke, az ősi bácskai és pannon táj szellemisége ragadta meg Udvardi Erzsébetet „csudás értékeivel”. Éveken át kutatta e gyönyörű vidékek gazdag örökségének megjelenítési lehetőségeit, míg végül sikerült a látványélményt saját formanyelvűvé átszellemítenie. Mestere, Bernáth Aurél 1974-ben a Csók István Galériában rendezett Udvardi-kiállítás megnyitó beszédében így fogalmazott: „A festészet a legsúlyosabb mondani-valóktól kezdve, korokon, századokon, iskolákon át ezernyi egyéni világ-interpretálásért útmutatásként is, immanens szépségkeresésért is, a brutalitástól a kínpadra vonás közérzetéig, minden lélekrezdülésre ott állt tanúságtételre. De szépségbe csomagolva a lényegét, hogy a magunk épülésére felmutathassuk: ez van, ez a mi életünk, ezek az ábrándjaink. Hogy miért kell mindezt tennünk, végső fokon nem tudjuk, de tesszük, mert valami titkos közérzet hajt bennünket, hogy tegyük. A világ csodája e téren az is, hogy a legnagyobb gonddal igyekszünk lényünk titkos parancsainak formát találni, hogy az olvasható legyen és, hogy bensőnk igazságát az igazság hitelével hozzuk kifejezésre.”

A Bernáth Auréltól kapott iránymutatást követve Udvardi Erzsébet „a szépségbe csomagolva, az igazság hitelével” építette életművét szilárd, időtálló művészi és erkölcsi alapokra. A földi élet csodáinak megfestését követően az égi lét titkait kutatta. A természet szépségeinek feltárása, felfedezése, a belőlük fakadó inspirációk hitében is megerősítették – tekintetét az ég felé emelték. Műveiben az embernek a világegyetemhez való viszonya nem pusztán az ember és a természet, a teremtett világ kapcsolatára redukálódik, hanem az örökkévalóság végtelen távlatába nyílik. Festményeinek atmoszférájában mindez szemléletessé válik: misztikus fény ragyogása hatja át képeit a végtelenül finom, halvány, könnyed, lebegő színeknek, anyagkezelésnek – a sárgáknak, rózsaszíneknek, kékeknek, zöldeknek – egy-

másba játszásában, időtlen nyugalmasában vagy mozgalmasságában. „A valóság égi másaként” festette meg a víztükör ragyogását, a csendes kisvárosi utcák békéjét, a dombok szelíd hajlatait. Átélt és boldogan fogalmazta meg újra és újra alkotásában a vízpart vonalainak hatalmas lendületét, a személyes emlékek sohasem halványodó képét, az Evangélium üzenetét.

A gondviselés ajándékának tekintett életút minden állomásán szülei, testvérei, férje, Tamás István mellett együtt éltek vele a bácskai polgárok, a bajai halászok, a badacsonyi szőlőművesek, szántóvetők, pásztorok, akikkel együtt őrizte kultúrájukat, hitüket. Ők épp úgy részeivé, részeseivé váltak, feloldódtak szuverén festői világában, képiró költészetében, ahogyan ő maga is. Művészetével a Genézis útját követte. A keresztény hit, a Szentírás történetei, az Evangélium üzenetei műveiben lélektől lélekig érő aranyhidakká váltak. Bibliai tárgyú alkotásai külön helyet biztosítanak számára a keresztény művészet történetében. Fénysugarakkal átszótt, fénytömbökkel komponált műalkotásai a felülről jövő bölcsesség, a keresett és megtalált nyugalom, az erős hit, a csend, a béke, a „Jó hír” bástyáivá lettek. A fényből jöttünk, s a fény felé tartunk. Udvardi Erzsébet 2013. február 4-én érkezett haza.

Nem búcsúznak, csak a viszontlátásig búcsút intünk.

Kovács Zita

A kertben. (Ragyog a fényesség – Udvardi Erzsébet 80. születésnapjára. Tihany, 2009. 202. old.)

Baja látképe

Utolsó vacsora

Csónak

Szent Teréz

Öböl

Fotó: Kelemen Áron

Dr. Bernhart Sándor polgármester • Baja

Udvardy
Erzsébet

Badacsonyi háromkirályok

Uszályok a Sugovicán

Assisi Szent Ferenc – részlet (Sümegecsehi)

Szőkefalvi-Nagy Béla

(1913-1998)

A „szegedi triumvirátus” megnevezés közismert a Tisza-parti metropolis egyetemi köreiből. Az ókori Róma politikai eredetű rang megnevezését ezúttal a tudományos élet kiemelkedő alkotóinak egybefoglalására alkalmazták. Az első triumvirátus tagjai Haar Alfréd, Kerékjártó Béla és Riesz Frigyes voltak. Mindhárman a matematika ágazatait művelték, és ez – meglehetősen zárt világ lévén – felkeltheti a be nem avatottak gyanakvását. Nem arról van-e szó – vélhetik –, hogy provinciális elszigeteltségen alapuló aránytévesztéssel állunk szemben. Nézzük tehát a tényeket.

1929-ben Klebelsberg Kunó Göttingenben jár. A nagy múltú egyetemi város a német matematika egyik fellegvára. Egy vacsora alkalmával a miniszter szomszédja Richard Courant, a világhírű matematikus. A kiváló előadókészségű professzor lenyűgöző elismeréssel beszél azokról az eredményekről, melyeket a „szegedi iskola” a modern matematika fejlesztésében elért. A korántsem konvencionális udvariasságon alapuló méltatásban név szerint sorolja fel a három tudóst. Jellemző a folytatás. A hazatérő kultuszminiszter tetemesen megnöveli a szegedi matematika tanszékek költségvetési támogatását (dr. Csákány Béla közlése). Az oktatás színvonalát erősíti, hogy a Harvard egyetem professzora, Marshall Stone tanítványát, Edgar R. Lorchot Szegedre küldi, hogy ismereteit az új tudományág, a funkcionálalízis területén elmélyítse. Belföldön is közismert a Kolozsvárról évtizede áttelepített univerzitás szakmai presztízse. Tarnóczy Tamás – a fizikai akusztika később legeredményesebb magyar művelője – Budapesten érettségizik. Egyetemi tanulmányait azonban nem lakóhelyén, hanem a magasabb természettudományos képzést nyújtó szegedi intézményben abszolválja.

Az évtized múltán megalakuló „második triumvirátus” (Kalmár László, Rédei László és Szőkefalvi-Nagy Béla) legkarakterisztikusabb személyisége Szőkefalvi-Nagy Béla, aki 1913. július 29-én született Kolozsváron. Vezetékneve tulajdonképpen mesterségesen kialakított. Szőkefalva Küküllő vármegyében van, és e községből származik a család nemesi előneve. A kisbirtokosi létből az értelmiség szférájába emelkedő család a praedicatumot – belügyminiszteri jóváhagyással – vezetőknévé építette be. A fiúcska atyja, Sző-

kefalvi Nagy Gyula neves matematikaprofesszor, aki előbb középiskolában oktat, majd egyetemi magántanári képesítést szerezve a kolozsvári Ferenc József tudományegyetem külső munkatársa lesz. 1929-ben állását elvesztve családjával együtt áttelepül Magyarországra. Itt meghívást kap a Klebelsberg által Szegeden újonnan alapított tanárképző főiskola matematika tanszékére, így az ifjú Béla a Klauzál Gimnáziumban fejezi be középiskolai tanulmányait. A tehetséges és szorgalmas diák ekkor még korántsem űz monokultúrát: egyaránt érdeklik a nyelvek (a magyaron és románul kívül megtanul franciául, németül és görögül), de leköti figyelmét az állattan, ásványtan és növénytan is. Ekkor még a fizika vonzza legjobban: tizenhét éves korában már az űrhajózás lehetőségéről tart önképzőköri előadást. Szegeden végzi egyetemi tanulmányait is. Bár megismerkedik a későbbi mesterrel, baráttal és munkatárssal, a matematikus Riesz professzorral, egyelőre a fizika bűvöletében él. A harmincas évek elején járunk; a klasszikus fizika szemléletét alapjaiban rázza meg a kvantummechanika forradalma. A fiatal egyetemi hallgatót a fizikus Bay Zoltán szemináriumai kötik le. Professzorai hamar felismerik tehetségét: részt vehet a tanárok részére szervezett elméleti fizikai kurzuson, sőt egy ízben előadást is tart. Irodalmi tevékenységét egye-

temi hallgatóként kezdi meg. Első dolgozata a Zeitschrift für Physikben jelenik meg, majd a Mathematische Annalen közli le cikkét. Diplomáját 1936-ban szerzi meg, és egy hónap múlva doktorál.

1937-et írunk, mikor elnyer a lipcsei egyetemen egy nyolc hónapos csereösztöndíjat. Lipcse akkor is Európa egyik jelentős tudományos centruma. Itt oktat a modern fizika ismert megalapozója, Heisenberg. A professzorok részére tartott szemináriumaira meghívják a magyar ösztöndíjast. Bár Németország politikai szőlámkóttól visszhangos, a természettudományi fakultás termet a tudomány áhítata űli meg. Talán a nácizmustól józanul tartózkodó nagy fizikus személyes tekintélye őrzzi meg az alkotóműhely átmeneti békéjét.

Dr. Szőkefalvi-Nagy Béla 1939 januárjában állami ösztöndíjasként Grenoble-ba, majd Párizsba utazik. Párizs szellemi atmoszférája ezernyi impresszióval telíti a fiatal tudóst. Idejét okos ökonómiával osztja meg a befogadás és az alkotás folyamata között. Az Institut – ez a Francia Akadémia hivatalos neve – nemes ívű kupolája alatt minden hétfő délután gyűlnek össze azok a halhatatlanok, akik a matematika vagy fizika kiválóságai. A délutánon tekintélyes tudósok mutatják be azokat a fiatal tehetségeket, akiknek munkásságát méltónak tartják az Akadémia figyelmére. Dr. Szőkefalvi-Nagy dolgozatait Gaston Julia, illetve Paul Montel akadémiai tagok ismertetik.

A fény városának bulvárajain a közeledő háború borzongásának fuvallata suhan végig. Szőkefalvi-Nagy Béla 1939 júliusában tér haza, és nem üres tarsollyal. Egy rangos francia tudós kérte fel első könyve megírására. A mű a matematika olyan fejezeteit tárgyalja majd, melyek az elméleti fizika szempontjából is döntő jelentőségűek.

Szegeden – néhány hónap után – megbízást kap a Tanárképző Főiskola matematika tanszékének vezetésére. Rövidesen elnyeri a Tudományegyetemen a magántanári címet is. A sokoldalú tudást igénylő oktatómunka mellett (a főiskolai tanszék gondozza a matematika körébe tartozó összes tárgyat) a szerző elmélyülten dolgozik első könyvén. Művét franciául írja. A történelem eseményei azonban megghiúsítják a kiadást. 1940-ben Németország öt-hetes villámháborúban legyőzi nyugati ellenfeleit, és náci megszállás alá kerül a po-

rig alázott Franciaország fővárosa is. A fiatal professzort utolérte volna oly sok magyar tudós végzete, és csak az íróasztalfióknak dolgozott?

Van der Waerden, a Németországban élő holland matematikus felfigyel a munka belső értékeire, és javasolja, hogy művét írja át németre. Az *Ergebnisse der Mathematik* sorozat – melyben a könyv végül is megjelenik – a matematika alapvető munkáját indítja el útjára. Jellemző, hogy a háború után akadnak kollégák, akik alattomosan célozgatnak arra, hogy Szőkefalvi a náci Németországban publikált. A professzor sem marad adós: „Az urak talán megfeledeztek arról, hogy 1933-ban Andrej Kolmogorov, a kitűnő szovjet matematikus is itt jelentette meg a valószínűségszámítást megalapozó munkáját.” Azt, hogy az ármánykodás nem bizonyult hatásosnak, mutatja a Magyar Tudományos Akadémia döntése. Szőkefalvi-Nagy Bélát 1945-ben levelező taggá választják. Ezzel egy időben a szövetséges csapatok a kiadónál zsákmányolnak néhány példányt a magyar matematikus könyvéből. A német szellemi javakat számbavevő tisztek jól tájékozott szakemberek, mert a mű fotografikus úton sokszorosított másolatai rövid időn belül megjelennek a nemzetközi matematikai irodalomban.

1947-ben Riesz Frigyes Budapestre távozik, és megüresedik az analízis tanszék vezetői posztja. Az álláshelyre Kalmár László és Szőkefalvi-Nagy Béla pályázik. A kinevező hatóság Kalmár pályázatát fogadja el.

Érdekes jelenség, de tény, hogy Neumann János – aki már 1930 óta a Princetoni Egyetem professzora és tucatnyi szálon kötök le az amerikai tudományos kapcsolatok – figyelemmel kíséri Szeged egyetemének státuszbeli változásait. Szőkefalvi operátor-elméleti kutatási eredményeit alaposan ismeri és nagyra becsüli. Nyilván méltatlannak érzi a szakterületén világhírű tudós mellőzését, mert 1947. május 26-án levelet küld az egyetem vezetésének. „...Dr. Sz. Nagy kitűnő matematikus, aki teljesen a tudományos kutatásnak szenteli magát, és aki a múltban sok kitűnő, eredeti közleményt publikált, amelyek folyamatos, kiegyensúlyozott, magas színvonalú alkotóképességről tanúskodnak. ... azt gondolom, hogy az általam ismert személyek közül inkább alkalmas, mint bárki más, hogy Szegeden a néhai Haar Alfréd nagy hagyományát folytassa. ... Ha dr. Sz. Nagy, akit én elsővonalbeli tudósnak tartok, egy ilyen tanszék jelöltje, a legmelegebben szeretném őt ajánlani.” A helyzet meglehetősen fonák. Neumann-nak a matematikai háttér-

számítások révén jelentős szerepe volt az atombomba előállításában. Elkötelezett polgára új hazájának, és tehetségét az amerikai szuperhatalom fenntartásának szolgálatába állította. Levelét Churchillnek a hidegháború kezdetét kinyilvánító fultoni beszéde után tizennégy hónappal írta. Lehetetlennek tűnik, hogy a nyugati világ iránt mind ellenségesebbé váló magyar kultúrpolitikát befolyásolja egy prominens amerikai tudós véleménye. Mégis így történt. 1948-ban a természettudományi karon ábrázoló geometria tanszékét szerveznek Szőkefalvi számára.

1956-ban megalakul a Bolyai Intézetben a funkcionálanalízis kutatási osztálya, és a professzor az oktatómunkában is visszatér eredeti szakterületéhez. Arra vonatkozóan, hogy a kitűnő tudós milyen hatásfokkal adja tovább ismereteit, hallgassuk meg a bajai származású dr. Kréchy László professzort. „Igényes előadó volt; az a világos és elegáns stílus jellemezte, amelyet a nagy Hilbertnél megcsodált. ... Generációk tanulták meg Szőkefalvi professzortól nemcsak a tárgy anyagát, hanem a fegyelmezett, logikus gondolkodás örömét is. Szigorú vizsgáztató volt, azt vallotta, hogy ha valaki nem tudja magát világosan kifejezni, akkor nem is érti igazán a visszaadandó anyagot. Egy sikeres Szőkefalvi-vizsga után sokakban támadt olyan érzés, hogy az életben már nem jöhet számukra legyőzhetetlen akadály.”

Dr. Szőkefalvi-Nagy esetében a tudományos teljesítmény rokonszenves és tiszteletreméltó emberi habitussal társul. Mélyen vallásos lélek, és a Rákosi-rezsim éveiben is rendszeresen megjelenik az ún. „jezsuita templom” vasárnapi istentiszteletein. Egy éve dékán a természettudományi karon, mikor a politika erkölcsi próbatétel elé állítja. Az „éberség” boszorkányüldöző hisztériájának korában élünk. A Politikai Bizottság felismeri, hogy minden elővigyázatosság ellenére az egyetemekre „osztályidegen ellenséges elemek” furakodtak be. Zseniális intuíciójuk még a százalékos arányt is megsejti. 1952 júniusában az egyetem megkapják a központi utasítást a megtizedelésre. A megfélemlítést kiváltó gaz szándék megtalálja készséges végrehajtóit. A párt-szervek összeállítják a proskribáltak listáját. Szőkefalvi dékán ekkor székéből felállt; ilyen akcióhoz a törvényesség látszatát névelével és aláírásával nem adja.

1956 októberében őt választják az egyetem forradalmi bizottságának elnökévé. Bár világnézete, kultúrája, morális értékrendje tökéletesen ellentétes az ideiglenesen elbukó diktatúráéval, nem politikai szereplés,

hanem a köztisztelet emeli e tisztségbe. A restaurált hatalom azzal érzékelteti rosszallását, hogy bevonja útlevelét. Így következik az a furcsa helyzet, hogy az Edinburghban tartott matematikai világgkongresszuson a legtekintélyesebb magyar dolgozatát – akadályoztatása miatt – Halmos Pál olvassa fel. A publikum lelkes és hosszas tapsát a tartalom méltánylásán túllépő politikai rokonszenvenyilvánítás váltja ki.

Az életmű legértékesebb részét az egyetemi tankönyvek és monográfiák alkotják. Kirajzolódik egy nagy koncepciónak a körvonalai. Az egykori mesterrel, Riesz Frigyesel együtt írják meg *Előadások a funkcionálanalízisről* című könyvüket, mely 1952-ben francia nyelven jelenik meg. A monográfia 1955-től kezdődően magyar, német, orosz, angol, japán és kínai nyelven is rendre megjelenik. Két év múlva a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában lát napvilágot a professzor *Válós függvények és függvénytörések* című könyve. A mű iránt megnyilvánuló érdeklődés néhány éven belül szükségessé teszi hat ízben is emelt példányszámú újranyomtatását.

1956-ban egy bukaresti konferencián megismerkedik a fiatal román matematikussal, Ciprian Foiással. Az ismertség tudományos együttműködéssé mélyül, és 1967-ben közös munkájuk jelenik meg, ezúttal is franciául. Ezt 1970-ben követi a könyv orosz, illetve angol nyelvű kiadása. Ötszázharmincnégy oldalas *Funkcionálanalízis* című, Riesz Frigyesel közösen írt egyetemi tankönyve 1988-ban kerül kiadásra (angol fordítása 1990-ben).

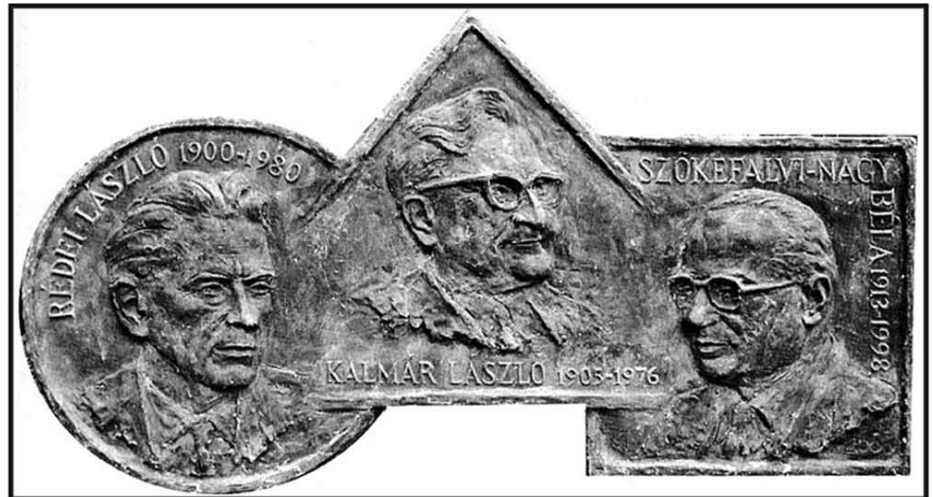
Bámulatra méltó munkabírására jellemző, hogy a nagy terjedelmű monográfiákon és tankönyveken kívül százhatvan cikket is megír. Szellemi energiája jelentős részét fordítja tudományszervező tevékenységre. 1953 és 1990 között vezeti a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai Bizottságát. 1946-tól harminchat éven át főszerkesztője az *Acta Scientiarum-Mathematicarum* című szaklapnak. A magas színvonalú folyóiratot olvassák a világ jelentős kutatási centrumaiban, és a cserepéldányok megküldése következtében a Bolyai Intézet könyvtára naprakészen rendelkezik a nemzetközi kutatás dokumentumaival.

Az alkotómunka csendes belső öröme követi az életmű külső elismerésének kiteljesedése. 1945-től a MTA levelező, majd 1956-tól rendes tagja. 1971-ben a Szovjet Tudományos Akadémia választja külső tagjává. 1973-ban az Ír Királyi Akadémián tart székfoglaló előadást. Az ír sziget tudomá-

nyos életét irányító társaság ritkán fogad tagjai sorában idegent: a díszkönyvben alig tíz sor választja el Szőkefalvi-Nagy Bélát Ervin Schrödinger-től, akinek nevét a halhatatlanság számára még 1926-ban jegyzi fel az atomfizika története. 1975-ben a Finn Akadémia választja tagjává.

Dr. Szőkefalvi-Nagy nemcsak írott, hanem élő szóval is öregbítette a magyar tudomány nemzetközi tekintélyét. Meghívják előadások tartására a világ nagy és éppen alap kutatásban igen erős egyetemei. Másodsorban tart az Indiana Egyetemen négy hónapos, a professzorok részére szervezett kurzust, miközben jubileumi ünnepségre invitálja a turkui egyetem. Az indiai előadásokat megszakítani lehetetlen, így a turkui díszdoktorrá avatása távollétében történik meg. A rang kitüntető jelvényei közül a tőrrel nincs probléma: a doktori cilindernél azonban – mértékvetel hiányában – kissé szűkre sikerül.

Az alkotómunka krónikája, a külső történések rajza azonban hiányos maradna az emberi arcél felvillantása nélkül. A tudós megjárta azokat a csúcspontokat, ahová az intellektuális erőfeszítés maximumával lehet csak feljutni, és eközben – vagy éppen ezért – szerény, megnyerően közvetlen modorú ember maradt. Szemüvegének csillanása, egyetlen gesztusa tónust adott, légtérrel teremtett egy tudományos konferenciát. Öniróniával elegyített iróniája – mely a vizsgálódó értelem működésének

„A második triumvirátus”

elválaszthatatlan kísérője – bölcs derűvel láttatta meg a dolgok fonák oldalát is. Ébren figyelte a tehetséges hallgatók és fiatal kollégái tevékenységét: feldolgozandó témát adott, biztatott és segített. A professzortól kapott szellemi impulzusok új tudósgenerációt indítottak el a matematika és fizika legkülönbözőbb területein.

A kiváló tudós intellektuális frissességét, a korra való nyitottságát mindvégig megőrzi. A személyét övező tiszteletet Csákány Béla professor 1996-ban a következőképpen jellemzi: „...a mindennapos egyetemi tevékenységből való távozásával lezárult az intézet olyan, több mint fél évszázados korszaka, amely színét és varázsát nem kis mér-

tékben a »második triumvirátus« (Kalmár, Rédei és Szőkefalvi-Nagy) jelenlétének köszönhető.” Két év múlva egy zord őszön legyengült szervezetét tüdőgyulladás támadja meg. 1998. december 21-én a lankadatlan erejű szellemet legyőzi az esendő test végzetes gyengesége.

Szeged tisztelete a nagy professor emléket – két kiváló tudóstársával együtt – a Nemzeti Pantheonban örökítette meg. A Dóm tér körgalériájában a Biofizikai Intézet közelében áll a bronz dombormű. Jobb oldali szomszédja Bay Zoltán mellszobra, aki az ifjú Szőkefalvi nagyra becsült professzora volt.

Dr. Dániel József

Múltunk sorai...

Egy 100 évvel ezelőtti háború mellékhatása

A Balkán-háborúkat követő kolerajárvány elleni védekezés Baján

Az 1870-71-ben megvívott porosz-francia háborútól az első világháborúig Európa nagyhatalmai békében éltek, a felmerült konfliktusaikat tárgyalásos formában rendezték. A „boldog békeidők” gazdasági és kulturális fellendülése azonban nem érvényesült az egész kontinensen. Az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt élő balkáni népek folyamatos függetlenedési törekvései, a török hadsereg technikai lemaradása a fejlesztési versenyben, az európai nagyhatalmak balkáni érdekeltségei több kisebb helyi konfliktust eredményeztek a Balkán-félszigeten. Az Oszmán Birodalom katonai ereje egy balkáni szövetséggel szemben már kevés volt, de a területi vitákba bonyolódó, nemzetiségi ellentétek-

kel terhelt kisállamok – Szerbia, Bulgária, Montenegró, Görögország – egyenként nem vehették fel a versenyt a törökökkel. A balkáni status quo fenntartásában érdekelt Osztrák-Magyar Monarchia, Franciaország és Nagy-Britannia diplomáciailag és pénzügyileg is a törököket támogatta. Az 1911-es olasz-török háború azonban megváltoztatta a helyzetet, mert a török vereségen felbuzdulva a balkáni államok 1912 első felében kölcsönös katonai szövetségeket kötöttek. Az első Balkán-háború október 8-án a montenegrói hadüzenettel robbant ki. A balkáni szövetség katonai ereje közel kétszerese volt az európai török hadseregnek, de a négy szövetséges nem hangolta össze hadmozdulatait, így

csak nehézkesen tudták legyőzni egyenként a mindenhol szívósan védekező törököket. A béke megteremtése érdekében már december 13-án összeült Londonban a konfliktusban érdekelt államok és az európai nagyhatalmak nagyköveteinek konferenciája, de a harcok 1913. május 14-ig elhúzódtak, a békeszerződést – londoni egyezmény – csak május 30-án írták alá. Az elhúzódó harcok és a rossz balkáni közegészségügyi viszonyok következtében május második felében Drinápoly környékéről elindult a kolerajárvány, melyet a hazatérő katonák az egész Balkánon elterjesztettek. A járvány ekkor még lokalizálhatónak tűnt, de a politika negatívan szóló bele az események alakulásába.

A londoni egyezményrel – különösen a területi szerzeményekkel – elégedetlen balkáni szövetségesek egymás ellen fordultak, június 29-én Bulgária megtámadta a Macedóniában állomásozó szerb és görög csapatokat; kitört a második balkáni háború. Bulgária háborúzott Szerbiával és Görögországgal, majd július 10-től Romániával és az Oszmán Birodalommal is. Ekkora túlerővel és a többfrontos háborúval szemben a bolgár hadsereg tehetetlennek bizonyult, így ellenségeik viszonylag gyorsan elfoglalták egész Bulgáriát. A harapófogó Drinápolynál zárult be július végén, a várost emberveszteség nélkül foglalták el a török-román csapatok. A több irányú koncentrált támadás következtében a bolgár hadsereg összeomlott, július 31-én általános fegyverszünetet kötöttek. A siker árnyoldala volt, hogy ekkora már tömeges kolerás megbetegedéseket regisztráltak mindegyik táborban. A háborúban megtépázott közegészségügyi hálózat csak a fegyverszünet után tudott teljes egészében a kolerára figyelni.

Európában a pestis visszaszorítása után a 18-19. században a kolera volt a legmagasabb halálozással járó járványos megbetegedés. A kolera a *Vibrio Cholerae* baktérium okozta megbetegedés, elsősorban szennyezett ivóvízzel és élelmiszerekkel terjed. A baktérium ellenálló képessége alacsony, így egészséges embereket még a fertőzött ivóvíz sem mindig betegíti meg, mert a gyomor savas közegét a baktérium már nem éli túl. A kolerajárványok kiindulópontjai általában a meleg tengeri folyótorkolatok, ahonnan viszonylag gyorsan terjed szét. Az európai kolera (*cholera nostras*) az éghajlati viszonyok miatt elsősorban a nyár második felében és kora ősszel fertőz. A betegség lappangási ideje néhány órától néhány napig terjed, a súlyos hányással és hasmenéssel járó lefolyása úgyszintén. A beteg halálát a hasmenés és hányás következtében fellépő folyadékvesztés és kiszáradás okozza. A belekben élő kolera baktériumot a szervezet idővel legyőzi, így tüneti kezeléssel – a folyadék és az elvesztett sók pótlásával – a betegség gyógyítható. Mivel a fertőzés közvetlenül nem terjed emberről emberre, így a betegek elkülönítésével, vesztégzárak létrehozásával a járvány terjedése megállítható.

Magyarországon az utolsó nagy kolerajárvány 1872-74 között tombolt. Az 1870-es évek második felében a dualizmus politikai stabilitása és gazdasági fellendülés jótékony mellékhatásaként a magyar közegészségügy is ugrásszerűen fejlődött. A magyarországi folyók szabályozásával

párhuzamosan elkezdődött az ivóvíz szűrése és tisztítása is, így a kolera alapvető hordozója megszűnt. Emellett a belügyminisztérium a törvényhatóságoknak több ajánlást is megfogalmazott az általános tisztasági rendszabályok kialakítására. Természetesen a törvényhatóságok – elsősorban a városok – az ajánlásokat saját viszonyaikhoz igazítva folyamatosan vették át, de az 1890-es években már általánossá vált a közterületek rendszeres takarítása, az ivóvízvételi helyek meghatározása és itt a vízminőség rendszeres ellenőrzése, valamint a szennyvizek tervszerű elvezetése is. A belügyminiszteri rendeletek minden részletre kiterjedően szabályozták a kolera megjelenése utáni eljárásokat – utazási korlátozások, elkülönítések, vesztégzárak, fertőtlenítés, ideiglenes kórházak, halottak kezelése –, hogy a járványokat minél gyorsabban lokalizálják. Az intézkedések következtében 1892-ben a délről érkező újabb kolerajárványt a magyar hatóságok a déli országhatárnál megállították. A déli vármegyékben több megbetegedést és halálesetet is regisztráltak, de a tervszerű, hatékony védekezés következtében nem alakult ki országos járvány. A Balkán-félsziget rendezetlen politikai viszonyai és rossz közegészségügyi hálózata miatt a kolera fokozott veszélyt jelentett az Osztrák-Magyar Monarchia déli határszakaszánál, különösen a Duna mentén. Az 1913-as balkáni járvány a több hónapja tartó háborúk, a legyengült lakosság és katonaság miatt meglepetésszerű gyorsasággal terjedt a hadviselő felek között.

Baja városához 1913. július 30-án érkezett meg a belügyminisztériumból a kolerával fertőzött szerbiai kerületek és települése névsora.

„*THJF. Baja Város Tanácsa*
18305/1913

A nagym. [nagyemlétsági] m. [magyar] kir. [királyi] belügyminiszter úr f. [folyó] évi július hó 28-án 124417. sz. [szám] a. [alatt] kelt rendeletével megküldi a Szerbiában fellépett kolerajárvány elterjedéséről folyó évi július hó 8-ig terjedő kimutatást.

M. kir. belügyminiszter

Szám: 124417/1913.

VII. - d.

Valamennyi vármegyei és városi törvényhatóság első tisztviselőjének

A Szerbiában fellépett kolerajárvány elterjedéséről folyó évi július hó 8-ig terjedő kimutatást mellékelten megküldöm.

Budapest, 1913. évi július hó 28-án

A miniszter helyett:

Perényi államtitkár

Kimutatás.

A Szerbiában 1913. évi július hó 8-ig kolerával fertőzött városokról és községekről: Belgrád kerület: Belgrád város, Visnjica, Mirjevo községek.

Valjevo kerület: Valjevo város, Stapani, Stubline, Lajkovac községek.

Vranja kerület: Vranja, Laskovac és Ristovac városok, Zlatokop, Lipovac, Vladicin községek.

Kragujevac kerület: Kragujevac város.

Krusevac kerület: Krusevac város, Bogdanje, Citluk községek.

Morava kerület: Cuprija, Paracin városok, Milosevo, Bosnjane, Sene, Pracinski községek.

Nis kerület: Nis, Alexinac városok.

Pirot kerület: Pirot város.

Podrinje kerület: Schabatz város, Krupanj község.

Semendria kerület: Semendria város, palanka, Krnjevo községek.

Timok kerület: Krivi Vir, Lukovo községek.

A kimutatás hivatalos másolatban kiadatik az I. fokú egészségügyi hatóságnak és a tiszti főorvos hivatalnak.

Baja, 1913. júl. 31.”

A Szerbiában egyre nagyobb területeket megfertőző koleráról az Osztrák-Magyar Monarchia hatóságai már július elején tudomást szereztek és megkezdték a védekezést ellene. 1913. július 21-én adta ki a belügyminisztérium a kolera elleni védekezéssel kapcsolatos 120337/1913. VII/d. számú körrendeletet, melyet minden törvényhatóságnak megküldtek. Bajára július 28-án érkezett meg a rendelet, tanácsi iratok közé 18109/1913-as számon került be.

„120337/1913. bm. számú körrendelet. VII/d.

Kolera ellen való védekezés tárgyában.

Valamennyi vármegyei és városi törvényhatóság első tisztviselőjének!

Az ország egyik déli törvényhatóságából jelentett gyanús, de bakteriológiai vizsgálattal még meg nem állapított koleragyánús betegedési esetek, valamint különösen a kolerának a balkáni államokban, nevezetesen Szerbiában való terjedése, melyet a még mindég tartó hadi mozgalmak és a jelen évszak viszonyai még inkább előmozdítanak a kolera behurcolásának veszélyével szemben fokozott éberségre intenek.

Habár veszedelem, ez idő szerint legalább, még nincs és jóllehet, meg vagyok győződve arról, hogy a kolera behurcolásának és tovaterjedésének megakadályozását, illetve elfojtását célzó intézkedéseket a cím az e részben fennálló rendeletek

értelmében a kellő gyorsasággal és erélyvel végre fogja hajtani, a fenyegető közvetlen veszély pillanatában szükségesnek tartom mégis, hogy a cím figyelmét még egyszer a legszigorúbban fölhívjam arra, hogy a kolera ellen való védekezésről szóló 1911. évi 110000 sz. szabályzatban előírt hatósági intézkedéseket ideje korán s szigorú ellenőrzés gyakorlása mellett tegye meg, amennyiben erre szükség volna, haladék nélkül tegyen előterjesztést hoztam az iránt, hogy ezen szabályzatot a szükség szerint való példányszámban innen azonnal leküldhessem.

Külön is fölhívom továbbá a cím figyelmét egyik hivatali elődömnök a községeknek egészséges vízzel való ellátása tárgyában 1415/911 bm. számú körrendeletre, valamint arra, hogy ugyancsak egyik hivatali elődöm 14158/1911 sz. rendelete értelmében a népesség egészségi állapotát állandó, s éber figyelemmel kísérje, s újra intézkedjék, hogy minden hányással, hasmenéssel járó betegség mennél előbb bejelentessék, továbbá, hogy minden haláleset lelkiismeretes vizsgálat tárgyává té-

tessék; úgyszintén, hogy a 74955/1913 sz. itteni rendelet értelmében nemcsak a kolera gyanús, illetve halott egyének, hanem az ezekkel érintkezett egyének is, bakteriológia vizsgálat alá vétessenek.

Mindezekon kívül külön felhívom még arra is, hogy a már fentebb is hivatkozott 14158/1911 sz. itteni rendelet értelmében arról is gondoskodjék, hogy a kolerás, illetve koleragyánús betegek elkülönítése, s ápolása érdekében megfelelően felszerelt helyiség álljon készen, úgyszintén arról is, hogy jó előre megtegye a szükséges intézkedéseket arra nézve, hogy a kolerának a cím törvényhatósága területén való kitörése esetére a hatóságok orvosokkal, ápolókkal, fertőtlenítő stb. szerekkel rendelkezzenek, ez utóbbiakra nézve már most is megjegyezni kívánom, hogy a cím idevonatkozó intézkedéseiben részéről minden lehető támogatásra számíthat. Végül amidőn még azon várákosomnak adok kifejezést, hogy hivatali kötelességemből kifolyólag is a cím valamint közegei mindent megtesznek arra, hogy az országot fenyegető koleraveszély elháríttassék, egyúttal kije-

lentem, hogy egyes hivatali közegek részéről a szükséges intézkedések megtétele közül netán észlelt mulasztásokat a legszigorúbban fogom megtorolni.

Budapest, 1913. július hó 21-én

A miniszter helyett:

Perényi Államtitkár

A legszigorúbb végrehajtás végett az I. fokú egészségügyi hatóságnak és a tisztiorvosi hivatalnak másolatban kiadta.

Baja, 1913. júl. 24.”

Baja város a kolera elleni védekezés második vonalát jelentette 1913-ban, de nálunk semmiféle komoly rendszabály bevezetésére nem került sor. Az ivóvíz fokozott bakteriológiai ellenőrzésén, fertőtlenítőszeres raktározásán, a bajai kikötő egészségügyi megfigyelésén, a bajai kórház előkészítésén és az esetleges szükségkórházak kijelölésén kívül más intézkedés nem történt. A magyar hatóságok déli határ mellett felhúzott első járványvédelmi vonalon a megállították az utolsó több országra kiterjedő európai kolerajárványt.

Sarlós István

Gyerekkori emlékeimből mondok el néhányat. Egy elmúlt, vissza nem térő kor embereinek, gyerekeinek arcát, az élet egy-egy mozzatatát szeretném megmutatni úgy, ahogy akkor én láttam és átéltem.

Arcok, életképek az 1930-as évekből

Panna néni

Idős volt, amikor hozzánk járt és kicsi. Nem volt magasabb egy nyolc éves gyereknél. Kiegyenesedni nem tudott. Alakja a foggy Holdra vagy egy kiflire emlékeztetett.

Arca ráncos, tele barázdákkal. Teste aszott. Attól lehetett tartani, hogy egy erősebb őszi vagy téli szél egyszerűen elviszi. Szemei aprók és kékek voltak. Kutatóan nézett gyerekekre, felnőtte egyaránt. Ilyenkor a fejét felemelte. Ha beszélni kezdett, láthattuk egyetlen fogát, mely kapaként árvalkódott felső ínyében.

Nem is tudom, hogy valójában miből is élt. Nyugdíjat nem kapott, nehezebb mun-

kát végezni nem tudott. Ősztől tavaszig eljárt hozzánk. Ült a konyhában a téglából rakott tűzhely előtt, s kukoricát morzsolt aszott két kezével. A csutkát időnként a tűzre rakta, így is melegedett.

Amíg peregték a kukoricaszemek, mesélt és mesélt. Csodálatos meséket tudott, s olyan átéléssel mondta, hogy a konyha homályában megjelentek a mesebeli királyok, királykisasszonyok, sárkányok a szegények és gazdagok, az irigyek és jószívűek, a jók és a gonoszok. Órákon át mesélt, folyt belőle a szó. Alig vártuk a délutánt, Panna néni csoszogó lépteit a folyosón.

A bolt

Ezt a boltot egy sarki épületben nyitották. Igen nagy helyiségből állt, sok áru el-fért volna benne. Polcai nem roskadoztak, s csak a legfontosabb, a háztartásban leg-szükségesebb cikkeket lehetett ott kapni. Egy szegények lakta negyed még szegényebb oltja volt ez.

Az ajtó megnyitásával egy csengettyű szó-lalt meg vékony hangon. Erre előcsoszogott valahonnan hátulról, a másik – a bolttal szomszédos – lakoszobából Józsi bácsi, a boltos. Kicsi, ősz ember volt, az élet alaposan megtörte. Nem ült mindig a pult mögött, mert a forgalom gyér volt, nem tolongtak a vevők.

Hol tanulta gyönyörű meséit? Nem tudom. Kitalálta? Lehet. Nem vagyok biztos abban sem, hogy egyáltalán olvasni tudott. Míg kezei szorgalmasan morzsolták a kukoricát, egészen átszellemülve mesélt. Időnként ivott a bögréből, mely borral volt töltve, s a tűzhely szélén tarotta. Ha kiürült, újra töltöttük neki, nehogy a torka kiszáradjon, mesélő kedve lelohadjon.

A titkát elvitte, talán a sírja sem található meg, de én még most is látom, hallom rekedtes hangját, s élnek bennem csodálatos történetei.

Kenyeret, sót, paprikát, cukrot, petróleumot, kocsikenőcsöt vettek itt leggyakrabba, néha teát is. Erre nagyon jól emlékszem. Nagy dolog volt akkor az igazi tea. Kétszer is kifőztük, mert nemigen jutott rá pénz. Nem pengett a pengő a szüleim zsebében, de még a fillérek sem.

Egyszer egy deka teát kellett vennem. Józsi bácsi két dekagrammot mért ki, aztán egy papíron szépen kettéosztotta, majd felosztította, hogy válasszak. Aztán becsomagolta vastag papírba, s én boldogan vihettem haza. Hiányos volt a súlykészlete, s a fenti módon oldotta meg a problémát.

Volt a boltban egy cica is. No, nem egérfogó macska. Abban a boltban talán

nem talált volna magának a folyton növvő fogára valót. Ez a cica a pulton állt, deszkalapra vagy kemény kartonra festve. Kicsi farka is volt, de mi ezt a csalást nem is vettük észre. Különös cica volt ez. Nem simogatni kellett, hanem a farkát húzni. Nem dorombolt, édességeket adott. Minden gyerek szíve vágya netovábbja volt, hogy a macska farkát meghúzhassa. Per-

sze, nem ingyen. S ez volt a legnagyobb probléma. A húzásra a cica nyávogott, s a nyakánál egy szám jelent meg. A szám pedig édességet, kis csokoládét jelentett az ilyen ingyencsokból ritkán részesülő gyerekek számára.

Nagy-nagy boldogság töltött el bennünket, ha édesanyánk nagy ritkán megengedte, hogy a cirmos farkát meghúzhassuk.

A vidám vasutas

Egész életemben korán kelő voltam. Nem is lehetett ez nálunk másként. Szüleim földművelő, állattartó emberek lévén naponta korán keltek. Jóval megelőzték a napfelkeltét. Ha időben ki akarta menni a földre kapálni, kaszálni, szőlőt művelni, korán kellett kelniük, hiszen a jószágot előtte el kellett látni. Az ellátás nemcsak etetésből állt, hanem almozásból, a lovak szőrénék gondozásából is.

A jószág első órája pontosan működött, s a késésre már elégedetlenül hápogtak, bögtek, sivalkodtak. A kacsák mindig ettek volna, elsősorban ők szolgáltatták az ébresztőt, mert rádiónk nem volt. Szüleink csendben indultak mindennapi tevékenységük elvégzésére, hogy ne ébresszenek fel minket, de az átlakok nem voltak tekintettel ránk.

Ma is tartom ezt a beidegződést. Ha korán akarok kelni, nem kell nekem ahhoz ébresztőóra, pontosan felkelek anélkül is.

Kisgyerekként kiültem a göré oldalához, ahova szépen odasütött a nap. Néztem a készülődést, segítettem, ha kellett. Korán elcsendesedett a ház, szüleim elmentek dolgozni. Ha nem vittek magukkal, kiültem a Tél utca sarkára, s néztem a jövő-menő embereket. Ott találkozta pajtásaimmal, s együtt vártuk János bácsit, a mindig jókedvű vasutast, aki a Tél utcában lakott népes családjával. Ő pontos volt mindig, mint akkoriban a vonatok.

Most is előttem van: jön kifényesedett vasutas egyenruhájában, fényesre tisztított, kitaposott cipőben. Köpcös testén feszült az egyenruha, s zubbonya felső zsebéből kifényelt a sípja. Mindig mosolygott. Barna arcában, a kissé rezes orr fölött barátságosan csillogtak barna szemei. Mindig rendben volt a szénája, mindig jókedvűnek láttam, pedig sok éhes száj részére kellett biztosítania a betévíz falatot.

A kerítést akkor sem csinálták kolbászból. Harsogó jókedve már akkor megragadott, mégsem amiatt emlékezetes ő a számomra s pajtásaim számára. A sípja tette őt feledhetetlenné. Ilyen sípja nem volt senkinek. Abba belefújni gyönyörűség és kitüntetés lehetett. János bácsinak igen jó szíve volt, szerette a gyerekeket. Ha reggelenként szépen köszöntünk neki, belefújhatunk a vágyott és áhított sípba. Volt ideje és türelme kivárni, míg kiélvezzük a sípfújás minden örömét. Boldogok voltunk, s ő is az volt. Örömet szerzett, szeretetet kapott. Nevelt bennünket is, anélkül, hogy észrevettük volna. Elvárta, hogy másoknak is köszönjünk.

Hiszem, hogy az égi utcasarkon sok gyerek vár rá, s ő ott is megengedi, hogy sípjába fújjanak. Vannak-e most is vidám vasutasok, ifjabb János bácsik? Vajon hol?

Kovács T. Sándor

Bácsalmási emlékeim

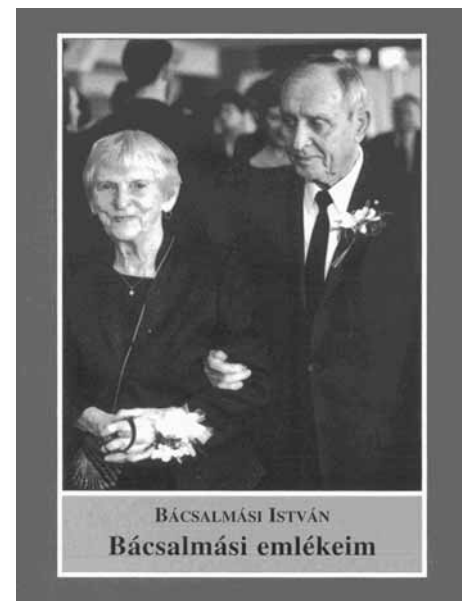
Könyvajánló

Folyóiratunk mostani számában Bácsalmási István, valamint Kiss Pál szerkesztő és kiadó jóvoltából immár a Bácsalmási Könyvek sorozat 5. részének megjelenéséről számolhatunk be. A 126 oldalas kötet a Becker Istvánként 1922-ben Bácsalmáson világra jött és vezetéknévét 1934-ben édesapjával egyidejűleg a település elnevezésére változtató szerző életútjának áttekintése, memoárja. Szüleivel 1928-ban költözött Budapestre, tehát az iskolás évek már oda kötötték. Bácsalmási István az érettségi után 1940-ben nyert felvételt a Műegyetem köz- és mezőgazdasági szakára, ahol a Szent Imre nevének latin megfelelőjét elnevezéséül választó katolikus egyetemi egyesület, az Americana, tagja, majd ifjúsági vezetője lett. Ottani aktív tevékenysége, munkája először Szálasi hatalomra kerülésekor vált nehezebbé, majd a 2. világháború be-

fejezése után még bonyolultabbá. Közben megnősült és 1948-ban megszületett a házaspár első gyermeke. Mindszenty József bíboros letartóztatása után ajánlatos volt menekülnie: az USA követsége munkatársainak segítségével jutott el Bécsbe, ahová kalandos úton és körülmények között hamarosan kimenekítették feleségét és fiát is. A család 1950 augusztusában érkezett Kanadába, ahol véglegesen letelepedtek. Magyarságukat megtartva illeszkedtek be az ottani társadalomba. A kötet többi része ottani életpályájukat, majd „a mozgalmas nyugalom és pihenés éveit” mutatja be.

A könyv beszerezhető a bácsalmási Vörösmarty Mihály Városi Könyvtárban és a Navigátor Press Kiadónál (1134 Budapest, Dunyov István utca 5. Telefon: 06/20/960-3258).

Dr. Nebojszki László

BÁCSALMÁSI ISTVÁN
Bácsalmási emlékeim

A címlapon Bácsalmási István és felesége, Dér Klára látható

Waiblingen és Baja testvérvárosi kapcsolatának 25. évfordulója alkalmából
Baja Város Önkormányzata tisztelettel és szeretettel meghívja Önt és barátait

Pump Károly
fotóművész

„Waiblingen köszöntése”
című fotókiállítására.

Helyszín:
Bácskai Kultúrpalota

Időpont:
2013. július 13. 10 óra

A kiállítást megnyitja:
Schindler Mátvás plébános

Kedves, Jó Bajaiak!

Juhannus (Szent Iván-éj) előtt – és után

Levél Finnországból

A Juhannus viszonyítási pont. Emitt. Otthon talán kevésbé; itt határozottan. Mint az Ararát szent hegyének kettős csúcsa; az egyik, s vitathatatlanul, nagyságában az első: a karácsony. De jelentőségében, emelkedettségében, fontosságában rögtön ott a másik. Más értelemben, pontosabban nem rögtön, hanem épp az év túlsó, ellentett, kiegyensúlyozó pontján. Ez bizony szép és szimpatikus a fennus – amúgy általában a skandináv – rendszerben.

Annak most semmi jelentősége, hogy ezeket a sorokat Juhannus előtt írom, s nyilvánvalóan csak utána jelennek meg. Pontosán egy évvel ezelőtt emlegettem: az óraátállítást is a Juhannus kapcsán tanultam meg. Tavasszal Juhannus felé kívánkozik a mutató – azaz előre. Az ősz szájában ellentétesen, hátra – de akkor is a Juhannus felé.

A Juhannus az idén itt, Téalapó földön, botrányokat is hozott magával. Igen kellemes botrányokat. Ezeket általában bűnösöknek szoktuk mondani.

A múlt héten, amikor Magyarország (s hát Baja!) élet-halál harcát vívta az árvízzel, itt már több mint huszadik napja tartott a kellemes, 25-29 fok közötti felhőtlen, anticiklonos idő. Nap hát ritkán így, és hosszan sziporkázón!... (S ez a szokatlan meleg!...)

Aztán a botrány csúcsa. Meghatározott dátumot nem emlegetek, de az érdeklő-

döbök szinte percre tudják ellenőrizni, pontosítani az internet segítségével. Tehát: Európa „ott lent” ázott-fázott, míg nem „itt fönt” egyszer csak beütött Európa legmelegebb pontja. Aki nem tudja megkeresni a Google Earth-ön Utsjoki települését, annak elmondom, hogy a „finn, guggolós nyuszi” keze szárával átellenes, legészakibb ponton található. Olyannyira északon, hogy az már kezdődő tundra: csak gyepp, meg apróbb cserjék következnek. Hogy a nyár ott általában 15-16, maximum 18 fokon tetőzik; akkor is rövid időre. 30 fokon fölül tizedek?! Ez a szuperesség a bajai évszázad-csúcsa árvízzel párhuzamoskodik.

Igaztalan volnék, ha nem mondanám el: habár ők is nevettek, de ennek a dolognak a finnek sem örültek felhőtlenül. Elmúlt levelemben „perben és haragban” voltam a Jóistennel, istenekkel. Hogy valami nincs rendjén. Nem méltányos, nem méltányosak. Sőt, igazságtalanok.

Manapság már nem perlek. Fülepp Lajos Baján is gyakran prédikált a szőlőmunkásokról, akik ugyanannyi dénáriust kaptak, a délután munkába fogók is, mint a hajnal-tól görnyedők. Gyanítom: Isten s a természet rendjében ismeretlen fogalom a demokrácia, igazságosság. Ez, ezek valahogyan teljességgel más dimenziók...

Dehát miféle? Mifélék?

Nem gyötöröm magam, inkább elmondom, hogy múltkori érzékenyülésem a Marcal folyó áradása, és a zsákot cipelő kislány kapcsán valóban csak fehér ruhás kislányok dolga volt a mostani, életveszélyes árvízhez képest. Erről a finnek itt nem sokat tudnak, de inkább – így hiszem – sokkal erősebben nem is szívesen beszélnek. Arról kevesen s keveset tudnak, hogy a finn meglehetősen hiú nép: ha az ő hősiességéről, nagyszerűségéről szólnak, az mély bólogatás. Ha mások (történetesen mi) a képben – az vállvonogatás leginkább. Elismerik, elismerik; de aztán váltunk gyorsan témát.

* * *

Hogy valami felhőtlenül is szépet mondjak. Már többször emlegettem a Juhannus kapcsán, hogy ez az ünnep igazából az időjárás és évszakok „teremtménye”. Magyarországon olykor február végén elkezdődhet a szép tavasz, s május még vagy tavasz, vagy már kánikulák is jelentkehetnek. Június, július, augusztus – forró. Szeptember kellemesen meleg, októberben még akár vénaszonyok nyara is következhet. A fokozatos melegezés, fokozatos lehűlés otthon „szétterül”, ezért nem olyan érzékeny téma a felesúcsosuló Juhannus vagy Szent Iván éj. (Ott „belelaposodik”).

Nem úgy Botnia környékén, ahol a lombos erdők lassan eltűnnek, fölfelé menvén aztán a komor, haragoszöld fenyők is (ame-

lyek először „leguggolnak”, aztán csak végképp elvesznek...) Itt hát – erről is esett már szó – bizonyos helyeken, májusban még vígan kvádoznak merész fiatalok a Botteni-öböl jegén. Októberben gyakran leesik az első hó (ha ez halla formájában júniusban, júliusban meg nem történt...) Ezért ilyen „csúcs” a Juhannus. Hirtelen jön – hirtelen megy. De lennie kell! Nagy ünnep! Jézus-krisztus születése után a második!!!

Havi ezres nagyságú munkautakat autózom, ezért tudom: a legelső a haapa... A rezgőnyár. Ő kezdi. A korábbi, rettenetes-szűzi-es, rideg-hideg fehérséget szívósan felváltó szürkességben-feketességben egyszer csak „megvilágosodik” a rezgőnyarak (itt sok van) héja; velük együtt a füzek kérge. Ez május közepén-végén történik. (Emlékezzünk: a Juhannus mintegy hónapnyi távolságra van! Konkrét időpontja évenként morog kicsit: idén június 22-e volt.) S aztán rövest bekövetkezik a Nagy Robbanás. A szürke föld hirtelen megzöldül. Az egérfülecskékből rohamosan ha nem is elefántfülek, de legalábbis nyuszifül-levelek lesznek. S aztán a zöldek egyre nagyobb harsogásba fognak. Zenekar szól. Fénylenek az átlátszó lomblevelek; ezek a lombosak mintegy 15-20 százalékát teszik ki a mindig haragoszöld fenyőknek; mint mondtam: főleg rezgőnyár, még inkább nyír a bokrokon felül. Olajos zölden-opálosan átlátszóak a fiatalabb levelek, mint milliónyi szemafor az átütő fényben. Az öregebbek már sötétebb tónusúak: „megbölcsültek” immár. Vagyis a zöldek milliónyi árnyalata; s végül bekapcsolódnak a színorgiába a „lágú fuvalák” (hadd legyenek már kicsit „sovén” saját hangszeremhez): a kivirágzott aranyesők, más virágzó bokrok – az orgona majd csak június közepén jön, közvetlenül Juhannus előtt. (Még egy kicsi „nationalismi”: az or-

gona neve Finnországban „Unkarilainen syreeni”, vagyis magyar szirén...)

S ha már a fényekről is esett szó: nem olyanira erre az időszakra jellemző, de később már föltétlenül érvényes.

Északföldön sokkal élesebbek a fények. Amikor először jártam otthon, csaknem felkiáltottam, úgy meglepődtem: annyival lágyabbak, puhábbak, szinte simogatóak ott! S akkor eszembe jutott gyerekkorom idoloja: Dulovits Jenő, aki „feltalálta” a Duto lágyító előtétet a fényképezőgép személe, mert „az jobban közelít a természetes látásunkhoz”... Tán még igaza is volt?

Mert itt a fények – mint a balta éle. Kemények, szigorúak, kontúrjaikban kérlelhetetlenek. Szinte felkészülés arra, ami Juhannus után itt rohamosan elkövetkezik: a lassú elfénytelenedés, elsötétedés, rohamos lehűlés, s mint említettem, szeptember-október fordulóján megeshet az első hó...

* * *

Mellékeltem ide egy kis „szent növénykém” képét: Juhannusrusu, mondjuk Szent Iván rózsája. Tavaly ültettem, az idén már virágzik, s mire igazi bokor lesz – megyek végleg haza, Magyarországra. Azt nem mondom, hogy az elefánttemetőbe, bár a Juhannus-rózsa fehér színe errefelé egyértelműen a gyászt jelképezi. Fehér rózsát özvegynek – Juhani Kuisma özvegye... – temetőbe vagy gyászolóknak szoktak vinni. Itt hát azért nem ilyen tragikus a jelentése, mert a hó szűziességét, tisztaságát is szimbolizálja. A háttérben dísz vaddohány látszik; Finnországban természetesen elképzelhetetlen a dohánytermesztés – tehát ez is odahazára emlékeztet, naponként, amikor hazaérek.

Üdvözlő Benneteket:

Dobai Tamás

Védendő védtelenek: a vörös vércse

*„A csárdánál törpe nyárfaerdő
Sárgul a királydinnyés homokban;
Odafészkel a visító vércse,*

Gyermekektől nem háborgatottan” – olvashatjuk Petőfi Sándor *Az Alföld* című versében. A sorozatunk mostani számában bemutatásra kerülő vörös vércse (*Falco tinnunculus*) nemcsak az ilyen helyeken, hanem a zárt erdők kivételével a síkságtól a hegyvidékig mindenfelé előfordul, és a nagyvárosokban, például Budapesten is költ. Jellemző sajátosságait az idézett költőn kívül a szólásmondások is megőrizték. Margalits Ede 1896-ban kiadott gyűjtésé-

ben a leginkább húsételeket fogyasztókra mondják „Hússal él, mint a vércse”; a madár tarka tojásai után tartják valakiről-valamiről „Tarka, mint a vércse-tojás”; ki-dülledt-nagy szem esetén pedig a „vércse szemű” megjelölést használják. O. Nagy Gábor feljegyzései alapján: „Lecsap valamire, mint a vércse.” – utalnak a mohó emberre vagy „Visít, mint a vércse” – tartják Petőfihez hasonlóan az éles hang hallatán. A madár testhossza 32-35, farka 15-18, szárnyfesztávolsága 70-75 centiméter (a sólyomfélékre jellemzően a szárny vége hegyes). A vörös vércse háta

és felső szárnyfedői vörösbarna színűek, az evezőtollak sötétebbek. A kifejlett hímek szürkés feje finom csíkozású és a farkok is kékesszürke mintázatú. A tojók alapszínezete barnás, különböző árnyalatokkal és mintázatokkal.

A sólyomalkatúak (*Falconidae*) családjába tartozó, egész Európában elterjedt madár hazai állományának nagysága a szakemberek szerint 3500-5000 pár közöttire tehető. Zömük októberben elvonul, kisebb részük az északról érkezőkkel áttelel. A Földközi-tenger medencéjéből márciusban visszaérkezőkkel létszámában gyarapodott álló-

Prédára lesve

mány hamarosan költésbe kezd. A család többi tagjához hasonlóan a vércsék sem építenek fészket, hanem varjú- és szarkafészkekben igyekeznek megtelepedni. A megfigyelések szerint a városi párok más madarak fészkein túl magas kémények, tűzfalak üregeiben, tetőszegélyek padlástéri részein, elhagyottak tűnő ablakpárkányokon és a tetők vízlevezető csatornáinak arra alkalmas töréspontjain találnak költésre alkalmas helyet. Az április végén, május elején lerakott fészkealj 3-7, jellemzően 4-6 tojásból áll. Alapvetően a tojó kotlik (közben a hím eteti), a költési idő 27-30 nap. A kikelés után az első időszakban a hím látja el eleséggel a családot, párja továbbra is a fészken marad: eteti, melengeti és védi a fiókákat. A vércsék főleg rágcsálókkal táplálkoznak, de elkapják a kisebb termetű mada-

rakat, a gyors gyíkokat és a különböző rovarokat (főleg szöcskéket és sáskákat) is. A nálunk áttelelők előszeretettel zsákmányolják a verebeket. A fiatalok egy hónapos koruk után repülnek ki a fészekből, de a szülők még hetekig etetik őket.

Vadászterületükön a vörös vércsék gyakran megfigyelhetők, amint gyors szárnycsapások után siklanak-vitorláznak, majd az egész kezdődik előlről. Máskor szitálva várják meg, amíg a zsákmányállat a támadáshoz legkedvezőbb helyzetbe kerül: a madár ekkor a sólyomfélékre jellemzően behúzott szárnyakkal csap le áldoztára. Alkalmanként kisebb földhalomról vagy karóról tartják szemmel környezetüket. Az ilyenkor látottak, valamint jellegzetes hangjuk alapján születtek népi elnevezései: vircse, nyerítő, széltapogató, széjjel-vagy széjleljátszó a legismertebbek közülük (Chernel István: *Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségükre*. Budapest, 1899. III. kötet, 423. oldal, Kelemen Attila: *Madaras könyv*. Bukarest, 1978. 91. oldal).

A faj állománya a 2. világháborút követő évtizedekben jelentősen csökkent. Az egyik fő ok a mezőgazdaságban használt vegyszerek utáni rágcsálóelhullás: a könnyen megszerzett élelem a vércsék mérgezését és pusztulását okozta (az alkalmazható kémiai anyagokban és a felhasználás szabályaiban azóta jelentős változtatások történtek). A másik jelentős veszélyeztető tényező a villamos vezetékek oszlopai: a rajtuk leszálló madarakat halálos áramütés érheti. A megoldást a tartóoszlopok szigetelése jelenti, amelyet az áramszolgáltatókkal egyeztetve a madárvédők már jó ideje végeznek. Sokat segíthetnek a magasfeszül-

Féléves vörös vércse tojó

Helyreigazítás

Múlt havi számunkban ezen a helyen *Nagy hőscincér* aláírással (tévesen!) egy darázscincér képét közöltük. Mostani képünk valóban nagy hőscincért ábrázol.

ségű villamos oszlopokon és a fákon-fasorokon kihelyezésre kerülő és a megtelepedést segítő műfészkek.

A vörös vércsét már a 19. században a hasznos madarak közé sorolták. Megtélése azóta sem változott, ennek megfelelően a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. számú rendelete szerint védett, természetvédelmi eszmei értéke 50 000 forint.

Dr. Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Munkácsy Mihály u. 9.
Telefon: 79/322-945

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**